

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Psichologijos institutas

Vikantė Račkauskaitė

Teisės psichologijos studijų programa
Magistro darbas

Neapykantos nusikaltimų psichologinių ypatumų vertinimas

Darbo vadovė: asist. dr. Dovilė Barysė

Vilnius
2022

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
SVARBIAUSIOS SAŲVOKOS	6
PRATARMĖ	7
1. ĮVADAS	8
1.1. Neapykantos samprata.....	8
1.1.1. Neapykantos apibrėžimas	8
1.1.2. Neapykantos ypatumai	9
1.1.3. Neapykanta asmenims ir asmenų grupėms	11
1.2. Neapykantos nusikaltimai	12
1.2.1. Neapykantos nusikaltimo apibrėžtis	12
1.2.2. Neapykantos nusikaltimų tipai	14
1.2.3. Neapykantos nusikaltimų motyvai	15
1.2.4. Neapykantos nusikaltimų ypatumai	17
1.3. Neapykantos nusikaltimų vertinimo ypatumai.....	18
1.4. Tyrimo tikslas ir uždaviniai.....	20
2. TYRIMO METODIKA	22
2.1. Tyrimo dalyviai	22
2.2. Tyrimo kintamieji.....	22
2.2.1. Nepriklausomi kintamieji.....	22
2.2.2. Priklausomi kintamieji	24
2.3. Tyrimo eiga	26
2.4. Duomenų tvarkymas.....	27
3. REZULTATAI	28
3.1. Nusikalstamų veikų motyvų atpažinimas.....	28
3.2. Emocijų atpažinimas vertinant nusikaltimus.....	31
3.3. Nusikalstamų veikų sunkumo įvertinimas	32
3.4. Neapykantos elementų turinčių nusikalstamų veikų vertinimo skirtumai tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų.....	35
3.5. Kiti nusikalstamų veikų vertinimo ypatumai	41

3.5.1. Nusikaltimų vertinimo skirtumai tarp moterų ir vyrų.....	41
3.5.2. Amžiaus ir nusikaltimų vertinimo ypatumai.....	44
3.5.3. Eksperimentinių grupių ir nusikaltimų vertinimo ypatumai	47
4. REZULTATŲ APTARIMAS	48
4.1. Nusikalstamų veikų motyvų atpažinimas.....	48
4.2. Emocijų atpažinimas vertinant nusikaltimus.....	49
4.3. Nusikalstamų veikų sunkumo įvertinimas	50
4.4. Neapykantos elementų turinčių nusikalstamų veikų vertinimo skirtumai tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų.....	51
4.5 Tyrimo ribotumai ir gairės tolesniems tyrimams	52
IŠVADOS	53
LITERATŪRA	54
PRIEDAI	59

SANTRAUKA

Neapykantos nusikaltimų psichologinių ypatumų vertinimas. Vikantė Račkauskaitė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2022 m., 66psl.

Nusikalstamų veikų statistika rodo, kad užfiksuotas neapykantos nusikaltimų kiekis Lietuvoje ir kitose šalyse yra gana žemas. Tikėtina, kad realus neapykantos nusikaltimų skaičius yra kur kas didesnis. Skirtumas tarp realiai įvykdytų neapykantos nusikaltimų ir jų užfiksuoto skaičiaus gali atsirasti dėl neapykantos motyvo neįvertinimo. Šio tyrimo tikslas yra ištirti neapykantos nusikaltimų vertinimo ypatumus. Tyrime dalyvavo 241 18–64 metų amžiaus tyrimo dalyviai, iš jų 144 moterys, 94 vyrai. 52 turėjo teisinį išsimokslinimą, 93 teko išklausti vieną ar daugiau teisės disciplinų, 96 neturėjo jokio teisinio išsimokslinimo. Tiriamieji buvo apklausti internetu, apklausą sudarė trijų supaprastintų neapykantos elementų turinčių ir neturinčių nusikaltimų aprašymų vertinimas ir demografiniai klausimai. Tiriamieji turėjo įvertinti kokie motyvai ir emocijos galėjo prisidėti prie nusikaltimo įvykdymo. Jie taip pat turėjo pažymėti kokio sunkumo bausmę paskirti nusikaltėliui. Rasti skirtumai tarp neapykantos elementų turinčių ir jų neturinčio nusikaltimo motyvų ir emocijų atpažinimo bei sunkumo įvertinimo.

Raktiniai žodžiai: neapykantos nusikaltimas, neapykantos kalba, neapykanta.

SUMMARY

Assessment of the psychological characteristics of hate crimes. Vikantė Račkauskaitė.
Vilnius: Vilnius university, 2022, 66p.

Statistics on criminal offenses show that the number of recorded hate crimes in Lithuania and other countries is relatively low. The real number of hate crimes is likely to be much higher. The difference between the hate crimes committed and the recorded number may be due to the underestimation of the motive for hate. The aim of this study is to investigate the characteristics of the evaluation of hate crimes. The study involved 241 participants aged 18–64 years, including 144 women and 94 men. 52 had legal education, 93 had taken one or more legal discipline courses, 96 had no legal education. The respondents filled out survey online. Survey consisted of an evaluation of three simplified descriptions of crimes with and without elements of hate as well as demographic questions. Subjects had to assess what motives and emotions may have contributed to committing the crime. They also had to assess the severity of the punishment imposed on the offender. Differences were found between the recognition of the motives and emotions of the crime with and without the elements of hatred and the assessment of the severity.

Key words: hate crime, hate speech, hate.

SVARBIAUSIOS SAŲVOKOS

Neapykantos nusikaltimas (*angl. hate crime*) – nusikalstama veika, kurios motyvas yra neapykanta, šališkumas ir/ar išankstinis nusistatymas prieš asmenų grupę, išskiriamą pagal amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, negalios, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų požymius. Šie nusikaltimai gali būti nukreipti prieš asmenis, jų nuosavybę ar kitus bendruomenei svarbius objektus (Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra, 2020).

Neapykantos kalba (*angl. hate speech*) – viešas skleidimas (žodžiu, raštu ar kita forma) informacijos (idėjų, nuomonių, žinomai neteisingų faktų), kuriuo tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, negalios, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimo ar pažiūrų. Kaltininko išankstinis nusistatymas neapykanta ir (ar) šališkos nuostatos yra esminis momentas taikant baudžiamąją atsakomybę, nesant šio motyvo pati kalba savaime nėra nusikalstama veika (Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra, 2020).

PRATARMĖ

JAV ir Europoje ne vienerius metus kalbama apie išpuolius, kurie yra vykdomi prieš įvairių mažumų asmenis. Lietuva taip pat ne išimtis: ne kartą taikių eitynių metu buvo užpulti homoseksualūs žmonės, medijose dažnai pasirodo informacija apie radikalių nacionalistų išpuolius prieš kitataučius. Dėl Rusijos pradėto karo Ukrainoje, pastebimas neapykantos kalbos ir įvairių išpuolių nukreiptų į rusakalbius ir ukrainiečius padidėjimas. Medijose neapykantos nusikaltimų problema yra iškeliamą gan dažnai, tačiau nusikalstamų veikų statistika rodo, jog realus užfiksuotas neapykantos nusikaltimų kiekis Lietuvoje yra gana žemas (Informatikos ir Ryšių Departamentas, 2022). Taigi, neapykantos nusikaltimų problema visuomenei yra svarbi, tačiau faktiškai jie retai užfiksuojami.

Diskutuojama, ar visi neapykantos nusikaltimai yra atpažįstami ir teisingai įvertinami teisinėje sistemoje. Pastebima, kad neretai nusikalstamos veikos klasifikuojamos neįvertinat neapykantos motyvo. Pavyzdžiui, Lietuvoje neapykantos nusikaltimai neretai kvalifikuojami kaip viešosios tvarkos pažeidimai neapimant neapykantos elemento (Mikša ir Guliakaitė, 2021). Manoma, kad neapykantos motyvo neįvertinimas ir nepranešimas apie nusikalstamą veiką gali pasireikšti dėl kelių priežasčių. Pirma, nusikalstamų duomenų rinkimo ir registravimo sistemose gali trūkti funkcijų, kurios leistų užfiksuoti neapykantos motyvą ar jį tinkamai kategorizuoti. Antra, teisėsaugos pareigūnai gali turėti nepakankamas žinias apie neapykantos nusikaltimus ir todėl jų neatpažinti (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018; Mikša ir Guliakaitė, 2021). Trečia, nusikaltimų aukos ir stebėtojai gali vengti pranešti apie neapykantos nusikaltimus ar neturėti pakankamai žinių juos atpažinti (Lantz, Gladfelder, & Ruback, 2017). Kokios priežastys iš tiesų yra aktualios Lietuvos populiacijai nėra aišku, nes tyrimų šioje srityje trūksta.

Neapykantos nusikaltimai, nuo kitų nusikaltimų išsiskiria tuo, kad jie paveikia ne tik pavienes aukas, bet ir gali daryti neigiamą įtaką platesnei visuomenei. Įvykdytas išpuolis prieš vieną asmenį, gali pasėti baimę bendruomenėje, kuriai jis ar ji priklauso. Neigiamas poveikis gali plisti ir į kitas, panašias bendruomenes (pvz., kitoms religijoms priklausančias grupes) (Perry, 2013; Chakraborti, 2018). Nenubaudus nusikaltimą įvykdžiusio asmens galima paskatinti tokio elgesio pasikartojimą (Chakraborti & Garland, 2015). Manoma, kad tokia teisinė praktika, kai neįvertinamas neapykantos motyvas, galimai prisideda prie neapykantos nusikaltimų nebaudžiamumo ir normalizavimo (Lantz et al., 2017). To pasekmė gali būti augantis neapykantos grupių skaičius ir itin neigiamas poveikis asmenims priklausantiems mažumoms (Chakraborti & Garland, 2015). Siekiant pakeisti tokią teisinę praktiką ir laiku užkirsti kelią neapykantos nusikaltimams svarbu suprasti, kodėl neapykantos nusikaltimai nėra fiksuojami. Priežasčių nustatymas leistų pritaikyti tinkamas priemones leidžiančias tinkamai kvalifikuoti neapykantos nusikaltimus ir pritaikyti prevencines priemones.

1. ĮVADAS

1.1. Neapykantos samprata

Tyrinėjant mokslinę literatūrą galima išvelgti nesutarimų dėl neapykantos apibrėžimo. Pavyzdžiui, tyrėjai nesutaria kaip reikėtų neapykantą traktuoti: kaip emociją, jausmą, motyvą, emocinį požiūrį ar sindromą (Royzman, McCauley, & Rozin, 2005; Fischer, Halperin, Canetti, & Jasini, 2018). Kita priežastis, dėl kurios kyla nesutarimų, yra neapykantos panašumas į kitas neigiamas emocijas, pavyzdžiui, pyktį, moralinį pasišlykštėjimą, panieką, kažko nemėgimą (*angl. dislike*). Atskirti neapykantą nuo kitų emocijų yra sunku, nes tai labai stiprus emocinis reiškinys, tad jį neretai lydi ir kitos neigiamos emocijos (Fisher et al., 2018). Dėl to, kad neapykanta yra laikoma kompleksišku fenomenu atsiranda sunkumų ir ją tyrinėti (van Doorn, 2018). Nepaisant to, kad mokslininkai dar neturi bendro sutarimo kaip reikėtų konceptualizuoti neapykantą, ji daugelyje šalių įstatymų yra įrašyta kaip nusikaltimo sudedamoji dalis, kurią reikia įvertinti teisiniame procese (pvz., Lietuvoje, JAV, JK, Vokietijoje). Atsižvelgiant į tai, tyrinėjant neapykantą svarbu apibrėžti šio kompleksinio reiškinio ypatybes siekiant aiškumo ir tyrimų rezultatų pritaikymo praktikoje.

1.1.1. Neapykantos apibrėžimas

Viena iš priežasčių, kodėl kyla nesutarimai dėl neapykantos apibrėžimo yra susijusi su šio fenomeno trukme ir objektu. Neapykanta dažnai nėra vien reakcija į konkretų įvykį ir neapsiriboja trumpu laikotarpiu (Goodwin, 2019). Dėl to nėra aišku, kas yra neapykanta – emocija, jausmas ar kitas panašus fenomenas (Royzman et al., 2005; Sternberg, 2003). Vis tik, naujesni tyrimai (pvz., Zeki & Romaya, 2008; Fisher et al., 2018; Goodwin, 2019) atskleidžia, kad aiškumas dėl neapykantos sampratos mokslinių tyrimų srityje atsiranda.

Neapykanta turi jausmą apibūdinančių savybių, tačiau jausmu ją vadinti nėra visiškai teisinga. Jausmu vadiname ilgesnį, labiau racionalų procesą, kai sąmoningai suvokiama emocija, kuriai psichika priskiria prasmę pasitelkiant asmenines patirtis (Damasio, 2001). Psichika įprasmina fiziologinius potyrius, tad jausmai neturi savo specifinės fiziologijos, nes priklausomai nuo konteksto jie gali įgauti skirtingą prasmę. Pavyzdžiui, padidėjusį širdies ritmą ir paviršutinišką kvėpavimą žmogus gali įprasminti skirtingai – kategorizuoti kaip meilę ar išgąstį. Neapykanta, kaip ir kiti jausmai, gali trukti ilgai. Dėl to ji gali atrodyti racionali, interpretuota ir įsisąmoninta (Sternberg, 2005). Tačiau neapykantą galima patirti ir vos tik sureagavus į kokį nors stimulą, t. y., nepertraukiamai. Taigi, ji ne visuomet yra suvokiama sąmoningai (Goodwin, 2019). Tai, kad neapykanta kitam gali trukti momente, neįprasminus jos psichikoje išsina už jausmo apibūdinimo ir

yra panašiau į emocijos apibrėžimą. Todėl dalis neapykantą tyrinėjančių mokslininkų (pvz., Fisher et al., 2018; Goodwin, 2019) yra linkę neapykantą vadinti emocija, o ne jausmu.

Vis daugiau mokslinių tyrimų atskleidžia, kad neapykantą reikėtų priskirti prie emocijų. Emocijos yra siejamos su instinktyviomis, irracionaliomis, nepertraukiamomis neurofiziologinėmis reakcijomis į konkrečius stimulus. Jos yra laikomos ir elgesio motyvacijos baze – t. y. emocijos skatina veikti (Damasio, 2001). Neapykanta taip pat turi savybę suaktyvinti žmogaus fiziologiją, ypač kraujotaką ir raumenų veiklą. Pavyzdžiui, Zeki ir Romaya (2008) smegenų tyrimas atkleidė, kad neapykanta turi savo atskirą neurofiziologiją. Išgyvenant neapykantą aktyvuojasi neuronai įvairiose smegenų srityse (pvz., prieš motorinėje žievėje), kurių aktyvumas yra unikalus neapykantos emocijai. Neapykantos atveju, neurofiziologinis sužadinimas skatina asmenis išveikti emociją fiziškai ir neretai šis sužadinimas skatina smurto naudojimą (Malcom & Lantz, 2020). Tai pat daugėja šiuolaikinių neapykantos tyrėjų (pvz., van Bavel, Ray, Granot, & Cunningham, 2018; van Doorn, 2018; Fisher et al., 2018; Sternberg, 2005), kurie teigia, kad emocijos gali būti jaučiamos dviem konfigūracijomis: momente (neatidėliojant) ir chroniškai. Tad, emocijos, įskaitant ir neapykantą, gali būti konceptualizuojamos kaip trumpalaikė emocija arba ilgalaikis sentimentas (ilgalaikė emocija).

Taigi, neapykanta yra stiprus neigiamas emocinis patyrimas, kuris neretai pasireiškia kitų emocijų kontekste. Dėl šios priežasties neapykantą sunku tyrinėti ir apibrėžti. Neapykanta gali būti patiriama tiek momente, tiek praėjus ilgesniam laikotarpiui, dėl to kyla nesutarimų kaip ją reikėtų konceptualizuoti. Nors yra ir senesnių neapykantos sampratos pasiūlymų, pastaruoju metu mokslininkai nesutaria dėl dviejų neapykantos apibrėžimų – jausmo ir emocijos. Jausmams ją priskirti siūloma dėl neapykantos savybės trukti ilgiau nei stebėtas stimulus. Tačiau vis daugiau tyrėjų mano, kad emocijas galima susiskirstyti į dvi kategorijas – trumpalaikes ir ilgalaikes. Atsižvelgiant į tai, kad neapykanta turi savo atskirą neurofiziologiją, gali būti trumpalaikė ir irracionali šiuolaikiniai tyrėjai yra linkę ją apibrėžti kaip emociją.

1.1.2. Neapykantos ypatumai

Bendro sutarimo nėra ir dėl to ar neapykantą galima laikyti atskira nuo kitų emocija ar kitos emocijos sudėtine dalimi. Neapykanta dažnai pasireiškia kartu su kitomis emocijomis, pavyzdžiui, pykčiu, nemėgimu, pasišlykštėjimu. Neigiamus patyrimus sukeliančios emocijos neretai sukelia ir panašias fiziologines reakcijas. Atsižvelgiant į šiuos panašumus, kai kurie tyrėjai mano, kad neapykanta yra kitų fenomenų dalis – dažniausiai pykčio ar nemėgimo, o ne atskira emocija (Royzman et al., 2005). Tačiau vis daugiau tyrimų atskleidžia, kad neapykanta yra atskira nuo kitų emocija, kuri turi savo objektą, motyvaciją ir emocinius komponentus (van Bavel et al., 2018). Neapykantos unikalumą galima pastebėti ją lyginant su kitomis emocijomis.

Neapykantą nuo nemėgimo (*angl. dislike*) galima atskirti tyrinėjant objektus, kurie sukelia šias emocijas. Van Bavel ir kolegų (2018) tyrimas atskleidė, kad neapykanta skiriasi nuo kažko nemėgimo. Pasak šių tyrėjų, neapykantos objektas yra susijęs su moraliniais asmens įsitikinimais. Nemėgimas šio elemento neturi, t. y., jo objektai nesukelia moralinio nepasitenkinimo. Tai reiškia, kad neapykantą jaučiame tuomet, kai kažkas neatitinka mūsų moralinių įsitikinimų (pvz., dėl rasės, lyties, seksualinės orientacijos, tautybės). Neapykantą patiriame, kai manome, kad su mumis buvo pasielgta neteisingai, esame žeminami ar kai tikslams pasiekti vykdoma veikla buvo sutrikdyta (Royzman et al., 2005). Fisher ir kolegų (2018) taip pat pabrėžė, kad nemėgimas ir neapykanta skiriasi ne tik objekto moraliniu aspektu, bet ir emociją sukeliančiu objektu. Neapykantos atveju įvardijami žmonės ar žmonių grupės, o nemėgimo – daiktai (negyvi objektai). Tai būtent ir yra susiję su moraliniais įsitikinimais, nes negyvi objektai negali sukelti moralinio nepasitenkinimo. Tad, neapykantą nuo nemėgimo skiria tai, kad ją patiriame reaguodami į žmones ar žmonių grupes, kai jų elgesys neatitinka mūsų moralinių įsitikinimų.

Pykčio ir neapykantos skirtumus galima pastebėti tyrinėjant kaip žmonės vertina šias emocijas sukėlusius objektus bei veikimo motyvaciją. Pykčio objektai yra suvokiami kaip tokie, kurių elgesį galima paveikti ir pakeisti. Neapykantos objektai - priešingai, suvokiami kaip stabilių savybių. Tad, neapykantos objektams priskiriamos savybės suvokiamos kaip nepakeičiamos (Sternberg, 2005). Pyktį nuo neapykantos taip pat galima atskirti tyrinėjant veikimo tendencijas (*angl. action tendencies*) ir motyvacinius tikslus (*angl. motivational goals*) (Fischer & Roseman, 2007). Pasak Roseman, Wiest ir Schwartz (1994), motyvacinis tikslas atspindi tai, ką emocija bando sukelti, ir taip skatina emocinį išgyvenimą. Veikimo tendencijos yra labai glaudžiai susijusios su motyvaciniais tikslais, nes jos atspindi emocinį impulsą veikti konkrečiam tikslui. Pavyzdžiui, neapykanta siejama su piktybiškumu, atgrasumu ir noru pakenkti ar net sunaikinti neapykantos objektą (Bar-Tal, 2007). Manoma, kad neapykanta skatina agresyvų elgesį dėl noro sumažinti patiriamą grėsmę ir baimę (Malcom & Lantz, 2020). Pyktis siejamas su prievartos tikslu, tai yra motyvu pakeisti kitą asmenį puolant, susiduriant ar kritikuoju (Fischer & Roseman, 2007). Taigi, pyktį nuo neapykantos galima atskirti per tai kaip suvokiame emociją sukėlusį objektą ir kaip šios emocijos skatina veikti.

Apibendrinant, nors neapykanta yra panaši į kitas neigiamas emocijas ją galima laikyti atskiru nuo kitų emocijų fenomenu. Neapykanta nuo kitų emocijų, tokių kaip pyktis ir nemėgimas, išsiskiria tuo, kad jos objektai yra žmonės ar žmonių grupės. Taip pat neapykanta patiriama, kai manoma, kad ją sukėlęs objektas neatitinka asmeninių moralinių įsitikinimų. Neapykantą jaučiantis asmuo mano, kad neapykantos objekto elgesio ar savybių negalima pakeisti. Tad, siekiant sumažinti suvoktą grėsmę, kyla emocinė motyvacija pakenkti ar net naikinti neapykantos objektą.

1.1.3. Neapykanta asmenims ir asmenų grupėms

Neapykantą galima patirti tiek artimam žmogui, tiek visiškai nepažįstamam asmeniui. Tarpasmeniniame lygyje, santykis tarp neapykantą jaučiančio asmens ir neapykantos objekto gali būti tiek intymus, tiek gana tolimas (Aumer et al., 2016). Tai, kad neapykanta gali pasireikšti įvairiose tarpasmeniniuose santykiuose sunkina jos atpažinimą (Fischer et al., 2018). Žinios apie tai, kokie santykiai gali būti tarp neapykantos objekto ir neapykantą patiriančio asmens gali padėti atpažinti neapykantos motyvą įvairiose kontaktuose.

Neapykanta gali būti jaučiama artimų santykių kontekste. Išgyvenama ar kažkada patirta neapykanta gali neigiamai paveikti tarpasmeninius santykius. Pavyzdžiui, Aumer, Krebs Bahn ir Harris (2015) tyrimo rezultatai atskleidė, kad praeityje jausta neapykanta nėra visiškai pamirštama ar atleista. Patirta emocija gali užsitęsti laike kaip kad, pavyzdžiui, meilė (Aumer et al., 2016). Panašūs tyrimo rezultatai gaunami ir tyrinėjant darbo santykius. Darbiniame kontekste neapykanta neretai siejasi su pažeminimu ar nuvertinimu. Darbo aplinkoje atsiranda dinamika tarp galios pozicijų, tad neapykanta gali būti jaučiama vadovui ar aukštesnes pareigas užimančiam kolegai (Fitness, 2000). Dažnas pažeminimo, viešo gėdijimo ar pašaipų patyrimas iš asmenų, su kuriais sieja artimas ryšys, gali sukelti „chronišką“ neapykantą. Ilgalaikėje perspektyvoje patiriama neapykanta gali paskatinti tiek atsitraukti nuo neapykantos objekto, tiek jį sunaikinti (Aumer et al., 2016). Aumer ir kolegos (2015) pabrėžia, kad žinios apie neapykantą tarpasmeniniuose santykiuose gali padėti atpažinti neapykantos motyvą nusikaltimų artimoje aplinkoje atveju. Tad, atsižvelgiant į tai, kad neapykanta gali būti patiriama artimų santykių kontekste, svarbu neapykantos motyvą įvertinti ir nusikalstamų veikų įvykdytų artimoje aplinkoje atveju.

Neapykanta gali būti patirta ir susidūrus su nepažįstamu asmeniu. Neapykanta, kurią patiriame nepažįstamiems asmenims yra siejama su neapykanta asmenų grupėms. Tai reiškia, kad pavienį asmenį priskiriame grupei, kuriai jaučiame neapykantą (Fischer et al., 2018). Kai asmuo dėl savo savybių yra priskiriamas grupei, jam priskiriame tai grupei būdingas savybes. Jei grupės veikla ar bendros ją apibūdinančios savybės neatitinka moralinių įsitikinimų – visai grupei ir ją sudarantiems asmenims jaučiame neapykantą (Perry, 2013). Pavyzdžiui, jei turime įsitikimą, kad visi juodaodžiai yra vagys, o vagystė yra nepriimtina, pamačius juodaodį asmenį galime jausti neapykantą jam, net nežinodami jokios informacijos apie jį išskyrus matomą odos spalvą. Tuomet santykis tarp neapykantą jaučiančio asmens ir neapykantos objekto yra tik simbolinis – neapykantą jaučiančio asmens įsitikinimai yra projektuojami ant nepažįstamo asmens (Fischer et al., 2018). Tam tikrų savybių projektavimas nepažįstamiems žmonėms yra pastebimas neapykantos nusikaltimų atveju – nusikaltimo aukos ir nusikaltimą įvykdę asmenys neretai būna nepažįstami. Taigi, neapykantos

nusikaltimo aukomis gali tapti užpuolikai nepažįstami žmonės ar jų grupės, kai jie pasižymi savybėmis, kurios leidžia aukas priskirti į tam tikrą grupę.

Taigi neapykanta gali būti jaučiama tiek asmenims su kuriais turime artimą ryšį, tiek asmenims, kurių nepažįstame. Neapykanta artimų santykių kontekste gali pabloginti santykius bei paskatinti atsitraukti nuo neapykantą keliančio objekto ar jam pakenkti. Žinios apie tai, kad neapykanta gali kilti artimų santykių kontekste bei paskatinti nusikaltimą veikt, specialistams gali padėti identifikuoti neapykantos motyvą nusikaltimuose įvykdytuose artimoje aplinkoje. Be to, turint žinių, kad neapykantos nusikaltimų atveju nusikalstama veikt įvykdęs asmuo ir auka gali būti nepažįstami asmenys, susidūrus su tokio tipo nusikaltimu galima tirti neapykantos motyvą kaip vieną iš galimų nusikaltimo priežasčių.

1.2. Neapykantos nusikaltimai

Smurtinių neapykantos nusikaltimų aukos patiria santykinai daugiau neigiamų psichologinių išgyvenimų nei kitų smurtinių nusikaltimų aukos (Herek, Gillis, & Cogan, 1999; McDevitt, Balboni, Garcia & Gu 2001). Tai viena iš priežasčių kodėl Lietuvos bei kitų pasaulio šalių teisiniame reglamente neapykanta motyvuoti nusikaltimai yra išskiriami kaip atskira nusikalstama veikt ir / ar yra vertinami kaip sunkesnio pobūdžio veikt (Mikša ir Guliakaitė, 2021). Tai, reiškia, kad neapykantos motyvas yra atsakomybę sunkinanti aplinkybė Lietuvoje bei kitose išsivysčiusiose pasaulio valstybėse.

1.2.1. Neapykantos nusikaltimo apibrėžtis

Įvairiose šalyse ir jurisdikcijose yra daugybė teisinių neapykantos nusikaltimų apibrėžimų (Walters, Owusu-Bempah & Wiedlitzka, 2018). Mokslinėje literatūroje taip pat galima aptikti neapykantos nusikaltimų sampratos skirtumų (pvz., Bell, 2002; Brudholm, 2015). Nepaisant to, dauguma tyrėjų sutiktų, kad neapykantos nusikaltimai apima neteisėtą, smurtinį, destruktivų ar grėsmingą elgesį, kai nusikaltimą įvykdžiusį asmenį skatina neapykanta aukos ypatybei (pvz., Cronin et al., 2007; Chakraborti, 2018; Hardy, Chakraborti & Cuko, 2020). Tokiu atveju aukos ypatybė turi būti suvokiama kaip esminė ir kelianti norą pakenkti. Esminėmis yra laikomos tokios savybės, kurias yra santykinai lengva atpažinti stebėjimu bei kurios beveik nekinta (pvz., rasė, tautybė, seksualinė orientacija) (Hardy et al., 2020).

Europos Sąjungoje (toliau – ES) nėra vieningo neapykantos nusikaltimų reglamentavimo. Šį reglamentavimą galima suskirstyti į tris dideles grupes. Pirmą grupę apima valstybės, kuriose neapykantos motyvas kvalifikuojamas dviem būdais: kaip savarankiška nusikalstama veikt ir kaip sunkinanti aplinkybė. Antra grupė apima valstybes, kuriose neapykantos motyvas kvalifikuojamas

kaip savarankiška nusikalstama veika. Trečia grupė valstybių neapykantos motyvą kvalifikuoja tik kaip sunkinančią nusikalstamą veiką aplinkybę (Mikša ir Guliakaitė, 2021). ES šalių teisininkai pabrėžia, kad neapykantos ar šališkumo motyvo kvalifikavimas ne visuomet yra lengvas. Pavyzdžiui, sunku įrodyti neapykantos motyvą teisiniame procese ar apskritai jį atpažinti. Dėl sunkumo įvertinti neapykantos motyvą atsiranda skirtumai jų reglamentavime (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018). Pavyzdžiui, neaišku kaip nustatyti, ar auka buvo sužalota dėl įprasto konflikto, ar dėl neapykantos motyvo, jei įvykio liudininkų nebuvo. Tačiau ekspertai teigia, kad daugelį neapykantos atvejų galima atpažinti gana lengvai, jei teisėsaugos pareigūnų ir visuomenės kompetencijos yra pakankamos (Brudholm, 2015). Pavyzdžiui, dėl šios priežasties kovos su neapykanta organizacija (*angl. anti-hate organization – ADL*) sukūrė gaires, kurias galima naudoti siekiant pagilinti žinias apie neapykantą bei įvairus ją išreiškiančius simbolius. Tad, ES neapykantos nusikaltimai yra fiksuojami ir užtraukia teisinę atsakomybę, tačiau neapykantos motyvo klasifikavimas atskirose valstybėse skiriasi.

Neapykantos nusikaltimai Lietuvoje nėra unikali nusikalstama veika. Neapykantos nusikaltimu Lietuvos Respublikoje laikoma bet kokia baudžiamajame kodekse nurodyta nusikalstama veika turinti neapykantos motyvą. Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra (2020) veikos motyvą apibrėžė per neapykantos jausmą, šališkumus ir / ar išankstinį nusistatymą prieš asmenį ar asmenų grupę. Motyvas identifikuojamas pagal dažniausiai sutinkamas moralinių įsitikimų sritis: amžių, lytį, seksualinę orientaciją, negalę, rasę, tautybę, kalbą, kilmę, socialinę padėtį, tikėjimą bei kitus įsitikinimus ar pažiūrų požymius. Pažymėtina, kad neapykantos nusikaltimu gali būti laikoma ir nusikalstama veika netiesiogiai nukreipta į neapykantos objektą. Šie nusikaltimai gali būti nukreipti į nuosavybę ar kitus bendruomenei svarbius objektus (Murauskienė, 2019). Neapykantos kalba taip pat priskiriama prie neapykantos nusikaltimų. Ji apibūdinama kaip viešas informacijos (idėjų, nuomonių, žinomai neteisingų faktų) skleidimas (žodžiu, raštu ar kita forma), kuriuo tyčiojamas, niekinama, skatinama neapykanta, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu (Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra, 2020). Taigi, Lietuvoje neapykantos nusikaltimu yra laikoma bet kokia neapykanta motyvuota nusikalstama veika.

Apibendrinus, neapykantos nusikaltimų apibrėžimas ar kvalifikavimas tiek valstybių lygmeniu, tiek mokslinėje literatūroje skiriasi. Tačiau yra bendras sutarimas, kad neapykantos nusikaltimu galima laikyti nusikalstamas veikas, kurių motyvas yra neapykanta ar šališkumas asmenims dėl jų savybių. Vis dėlto, nors ir egzistuoja bendras sutarimas ką galime vadinti neapykantos nusikaltimu, jų užfiksuojamas kiekis neatitinka realios situacijos visuomenėje.

1.2.2. Neapykantos nusikaltimų tipai

Neapykantos nusikaltimų atveju atotrūkis tarp faktiškai įvykusių neapykantos nusikaltimų ir tų, apie kuriuos pranešta teisėsaugai yra didelis. Pranešti apie neapykantos nusikaltimus yra svarbu ne tik norint parodyti paramą ir gauti pagalbą aukoms, bet ir pasiųsti aiškią žinią, kad bendruomenė netoleruos tokių nusikaltimų (Hardy, et al., 2020). Neapykantos nusikaltimus yra nelengva atpažinti. Tad jų siekiant palengvinti jų atpažinimą ir pabrėžti svarbą tyrėjai išskyrė keletą šių nusikalstamų veikų tipų. Tipų ar kategorijų išskyrimas gali padėti laiku pasitelkti prevencines ir intervencines priemones siekiant sustabdyti šių veikų eskalavimą ir pasikartojimą (Bell, 2002).

Neapykantos nusikaltimus galima skirstyti pagal nusikalstamos veikos tipą. Šiuo metu viena populiariausių neapykantos nusikaltimų tipų išskyrimo teorijų yra Gordon Allport (1954) išankstinių nuostatų teorija (*angl. The Nature of Prejudice*). Dar 1954 metais Allport siekė paaikškinti, kaip žiaurūs nusikaltimai, tokie kaip genocidas, gali įvykti. Jo teigimu, prie žmonių naikinimo priveda tautose ilgą laiką kurstoma bei įsišaknijusi neapykanta. Taip jis išskyrė 5 neapykantos stadijas, kurios apibūdina skirtingas išankstinio nusistatymo ir su neapykanta susijusias nusikalstamas veikas (Murauskienė, 2019). Pirmoji stadija matoma kai neapykanta atsispindi įvairių juokelių, stereotipų turinyje. Visuomenėje galima pastebėti ir neapykantos kalbos apraiškų. Antroji stadija siejama su neapykantos objektų vengimu, jų šalinimusi. Taip sukuriama aplinka, kurioje neapykantos objektai negali saugiai egzistuoti, pavyzdžiui, ignoravimu, nepriėmimu į grupes. Trečioji stadija diskriminacija, kai aktyvia veikla siekiama suvaržyti neapykantos objektų teises ir laisves (Allport, 1954). Fiziniai, smurtiniai išpuoliai patenka į ketvirtąją stadiją. Šiais išpuoliais siekiama įbauginti ar padaryti žalą neapykantos objektų sveikatai ar turtui. Galiausiai, penktoji stadija siejama su genocidu ir žmonių naikinimu, kai siekiama visiškai sunaikinti neapykantos objektą (Duckitt, 2005). Allport nusikalstamų veikų skirstymas iki šiol yra taikomas teisės psichologijos srityje, jis ypatingai populiarus JAV, kur teisėsaugos pareigūnai taiko šį skirstymą praktiškai (U.S. Department of Justice, 2021). Taigi, neapykantos nusikaltimai gali būti skirstomi pagal veikų tipus, taip išryškinant, kaip šie nusikaltimai gali eskaluoti ir kodėl svarbu juos suvaldyti.

Neapykantos nusikaltimai skirstomi ir pagal savybes, dėl kurių aukos buvo užpultos. Neapykantos nusikaltimo tipas gali būti nustatomas atsižvelgiant į nusikaltimą įvykdžiusio asmens motyvą siekiant pakenkti aukai ar jos turtui. Aukos dažniausiai pasirenkamos dėl savybių kurios lengvai yra atpažįstamos, pavyzdžiui, odos spalva, specifinė apranga, kalba (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018). Atsižvelgiant į aukas, nusikaltimai gali būti skirstomi į rasistinius, religinius, homofobinius, ksenofobinius ir panašius. Viena iš priežasčių, kodėl neapykantos nusikaltimai yra skirstomi į smulkesnes kategorijas – šie duomenys leidžia rinkti bendrą informaciją apie neapykantos situaciją šalių lygmeniu (Hardy, et al., 2020). Pavyzdžiui, JAV jau daug metų

dažniausiai įvykdomi neapykantos nusikaltimai yra rasistinio pobūdžio (U.S. Department of Justice, 2021), Vokietijoje – ksenofobiniai (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018), palyginus su kitais neapykantos nusikaltimais. Žinant vyraujančią situaciją konkrečioje vietovėje gali būti tinkamai pritaikytos prevencinės bei intervencinės priemonės (Bell, 2002). Pavyzdžiui, jei vyrauja homofobiniai nusikaltimai, šviečiant visuomenę galima skatinti toleranciją kitokią seksualinę orientaciją turintiems žmonėms. Tačiau pastebima, kad šalyse, kurios turi smulkesnių neapykantos nusikaltimų kategorijų fiksavimo priemones, vis vien neužfiksuoja realaus neapykantos nusikaltimų kiekio (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018). Taigi, neapykantos nusikaltimai gali būti skirstomi pagal nusikaltimą įvykdžiusio asmens šališkumo tipą. Informacija apie neapykantos nusikaltimų tipus yra svarbi siekiant sumažinti neapykantos nusikaltimų kiekį, pritaikant tinkamus įrankius kovojant su šių nusikaltimų plitimu. Tačiau, egzistuojantys kategorizavimo įrankiai rodo, kad vien jie negali padėti užfiksuoti neapykantos nusikaltimų.

Apibendrinant, neapykantos nusikaltimus galima kategorizuoti įvairiais būdais, kurie leidžia paaiškinti jų svarbą bei pasirinkti priemones, kuriomis galima užkirsti jiems kelią. Neapykantos nusikaltimai turi savybę plėtotis, t. y., gali prasidėti smulkiu nusižengimu ar komentarais, ir baigtis itin rimtu smurtiniu nusikaltimu. Jie taip pat gali būti skirstomi į smulkesnes kategorijas, kurios leidžia suprasti kokio tipo neapykantos nusikaltimai vyrauja konkrečioje vietovėje. Vis dėlto, neapykantos nusikaltimų kategorijų egzistavimas savaime nepadedą užfiksuoti visų neapykantos atvejų.

1.2.3. Neapykantos nusikaltimų motyvai

Kaip ir minėta ir anksčiau, neapykantos nusikaltimai apima nusikalstamos veikos įvykdymą bei neapykantos motyvą. Tačiau šių nusikaltimų tyrėjai neapsistoja vien įvairių nusikaltimų tipų fiksavimu. Pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstijų federalinis biuras renka informaciją apie įvairius veiksnius, kurie prisideda prie neapykantos nusikaltimo įvykdymo (U.S. Department of Justice, 2021). Pastaraisiais metais bandoma išsiaiškinti kaip neapykanta gali motyvuoti pasirinkti nusikalstamą veiką (Lantz et al., 2017; U.S. Department of Justice, 2021). Todėl buvo tyrinėjami ir kiti veiksniai, kurie paskatinti neapykantos gali prisidėti prie nusikalstamos veikos įvykdymo ar aukos pasirinkimo.

Neapykantos emocija gali paskatinti siekti tikslų nusikalstamu būdu. Pavyzdžiui, McDevitt, Levin ir Bennett (2002) neapykantos nusikaltimų motyvus susijusius su konkrečiais nusikaltėlių siekiais. Pasak jų, pirmas motyvacijos tipas susijęs su siekimu patirti didesnę sujaudinimą (*angl. thrill seeking*). Kai siekiama patirti jaudulį pasinaudojant neapykantos objektu, pavyzdžiui, apvogus neapykantos objektą siekiant sujaudinimo. Antro tipo neapykantos nusikaltimo motyvacija yra

susijusi su gynyba. Tokią motyvaciją turintis nusikaltimą įvykdęs asmuo neretai įvykdo nusikaltimą, jeigu jaučiasi įbaugintas, kai jaučiama neapykanta baimės objektui. Pavyzdžiui, kitatautis vaikinai yra užpuolamas bare, nes jaučiama baimė, kad jis nuvilios nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui patikusią merginą. Trečias neapykantos nusikaltimų motyvas – kerštas. Jis pasireiškia po anksčiau patirtos neteisybės, pavyzdžiui, prieš tai patirto neapykantos nusikaltimo. Keršto motyvo nusikaltimų itin padaugėja po teroristinių išpuolių, kai kyla noras atkeršyti skriaudą padariusio žmogaus bendruomenei (pvz., tautinei ar religinei). Pavyzdžiui, JAV po musulmonų teroristinių išpuolių padaugėja religinių mažumų atstovų, ypač musulmonų, užpuolimų. Paskutinis motyvacijos tipas yra misija. Tai itin retai pasitaikantis neapykantos nusikaltimo motyvas. Tokiu atveju aukos yra nužmoginamos ir užpuolikas mano turintis moralinę misiją sunaikinti asmenis priklausančius tam tikrai grupei (McDevitt et al., 2002). Pasak McDevitt ir kolegų (2002), visi šie neapykantos nusikaltimų motyvai turi neapykantos elementą, tačiau nuo konkrečių asmens tikslų priklauso kaip jų bus siekiama. Tad, neapykantos nusikaltimai gali pasireikšti dėl skirtingų siekių, tačiau jie turi bendrą elementą – neapykantą, kuri gali paskatinti pasirinkti nusikalstamą elgesį.

Neapykanta gali paskatinti elgtis nusikalstamai prieš asmenis ar grupes, kurioms jaučiamas neigiamas išankstinis nusistatymas. Neapykantos nusikaltimai paprastai įvardijami kaip nusikaltimai, padaryti dėl išankstinio nusistatymo (šališkumo). Kiekvienas žmogus turi įvairių šališkumų (*angl. biases*), tačiau ne kiekvienas pasirenka įvykdyti neapykantos nusikaltimą. Būtent neigiamas bei keliantis neapykantą ir norą pakenkti šališkumas yra siejamas su neapykantos nusikaltimais (Harris, 2004). Išankstinį nusistatymą galima turėti ir asmenims, kurių nepažįstame. Todėl būtent šališkumas gali paaiškinti, kodėl nusikaltimą įvykdęs asmuo pasirinko vieną ar kitą auką, kurių nepažinojo (Cassese & Weber, 2011). Kaip ir minėta anksčiau, neapykantos nusikaltimų aukos yra pasirenkamos dėl tam tikrų fizinių savybių (pvz., odos spalvos) ar kitos savybės, kuri yra suvokiama kaip esminė aukos tapatybei (pvz., seksualinės orientacijos). Tačiau šių savybių pastebėjimas savaime nepažymi asmenų kaip galimų nusikaltimo aukų. Šios savybės turi būti prieštaraujančios nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimams ir kelti jam vidinį nepasitenkinimą. Aukoms priskiriamos savybės yra suvokiamos kaip įgimtos ir nepakeičiamos (*angl. ascriptive*), o ne tokios, kurios buvo užugdytos. Dėl to, kad jos suvokiamos kaip nepakeičiamos, jos gali kelti neapykantą nusikaltėliui bei norą pakenkti (Perry, 2013). Neapykantos nusikaltimai taip pat gali būti identifikuojami per šališkumą – ieškant skirtumų tarp aukos ir nusikaltimą įvykdžiusio asmens, pavyzdžiui, skirtumų tarp rasės. Be to, šališkumai gali atskleisti ir kodėl neapykantos nusikaltimai ne visuomet yra atpažįstami stebėtojų (Lidén, 2020). Pavyzdžiui, kai nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimai ar savybės atitinka stebėtojo, neapykantos motyvas gali būti neatpažintas. Taigi, šališkumas, neapykantos nusikaltimų atveju gali paskatinti pasirinkti konkrečią auką atsižvelgiant į jos savybes.

Apibendrinant, neapykantos nusikaltimų tyrėjai neapsistoja ties neapykantos tyrinėjimu. Naujesni tyrimai atskleidžia, kad neapykanta kartu su kitais veiksniais gali paskatinti nusikalstamą veiką. Neapykanta gali paskatinti siekti konkrečių tikslų nusikalstamu būdu, pavyzdžiui, ginantis, kerštauja, siekiant konkrečios misijos ar sujaudinimo. Norint pasiekti konkretų tikslą, neapykanta kartu su esamu neigiamu išankstiniu nusistatymu gali paskatinti pasirinkti konkrečias nusikaltimo aukas atsižvelgiant į jų savybes. Šios žinios apie neapykantos poveikį elgesiui gali padėti lengviau nustatyti neapykantos motyvą.

1.2.4. Neapykantos nusikaltimų ypatumai

Kaip buvo minėta ir anksčiau, neapykantos nusikaltimai turi savybę plisti ir eskaluotis. Tai reiškia, kad net ir smulkūs nusikaltimai įvykdyti motyvuojant neapykanta ir šališkumu, yra pavojingi ir reikalauja tvirto atsako. Tačiau tai nėra vienintelė priežastis kodėl telkiamas didelis dėmesys į šio tipo nusikaltimus. Neapykantos nusikaltimai pasižymi ir kitomis ypatybėmis, kurios skatina atkreipti didesnę teisėsaugos ir visuomenės dėmesį į jų suvaldymą.

Neapykantos nusikaltimai palyginus su neapykantos elementų neturinčiais nusikaltimais dažniau būna smurtiniai. JAV atlikta 2011 – 2019 metų nusikaltimų apžvalga parodė, kad apie 90% užfiksuotų neapykantos nusikaltimų atvejų buvo smurtiniai ir 13% turtiniai. Bendra statistika rodo, kad 23% visų nusikaltimų būna smurtiniai ir 74% priskiriami turtinio nusikaltimo kategorijai (U.S. Department of Justice, 2021). Šie skaičiai rodo, kad neapykantos nusikaltimų aukos dažniau patiria sunkesnius sužalojimus. Kita vertus, tyrėjai pažymi, kad toks didelis skirtumas gali atsirasti ir dėl nepakankamo neapykantos nusikaltimų fiksavimo bei netinkamo jų kategorizavimo. Tad, nevisi turtiniai nusikaltimai būna užfiksuoti kaip neapykantos (Hardy et al., 2020). Malcom ir Lantz (2020) tyrimas atkleidė, kad neapykantos nusikaltimai, palyginus su neapykantos elementų neturinčiais nusikaltimais, pasižymi dažnesniu aukų fiziniu sužalojimu ir retesniu ginklų naudojimu. Tai gali rodyti, kad neapykantos nusikaltimai dažniau yra paskatinti emocinės reakcijos nei yra iš anksto suplanuoto plano dalis. Taigi, neapykantos nusikaltimai dažniau būna smurtiniai palyginus su neapykantos elementų neturinčiais nusikaltimais.

Neapykantos nusikaltimai turi ilgalaikį neigiamą poveikį jų aukoms. Pasak Chakraborti (2018), neapykantos nusikaltimų aukos dažniau patiria neigiamus psichologinius išgyvenimus, palyginus su kitų nusikaltimų aukomis. Viena iš priežasčių yra siejama su tuo, kad auka buvo pasirinkta dėl jos savybių, kurių negali pakeisti, pavyzdžiui, rasės. Atsižvelgiant į tai, kad aukos negali pakeisti savybių dėl kurių buvo užpultos, jos neretai bijo pakartotinio užpuolimo. Pakartotinio išpuolio baimė sukelia nerimą, stresą ar kai kuriais atvejais depresiją, potrauminį streso sutrikimą (Erentzen, Schuller & Gardner, 2018; Chapman, 2020). Be to, tam tikrais atvejais neapykantos nusikaltimo motyvas

„perkeliamas“ į auką. Tai reiškia, kad aplinkiniai mano, kad auka pati kalta dėl išpuolio. Pavyzdžiui, auka per garsiai reiškė savo nuomonę ar netinkamai apsirengė. Aukos kaltinimas (*angl. victim blaming*) dažniau pasireiškia, kai auka aktyviai priešinasi užpuolikai (pvz., atsako į verbalius grasinimus), palyginus su aukomis, kurios yra pasyvesnės (Herek et al., 1999; Erentzen et al, 2018). Šie kaltinimai gali paskatinti daugiau neigiamų išgyvenimų, tokių kaip kaltė (McDevitt et al., 2001). Tad, neapykantos nusikaltimų aukos patiria daugiau neigiamų išgyvenimų palyginus su kitų nusikaltimų aukomis. Tai susiję su tuo, kad aukos bijo pakartotinio užpuolimo bei kaltinimų paskatinus nusikalstamą veiką.

Neapykantos nusikaltimai turi ilgalaikį poveikį bendruomenėms. Kai kurie neapykantos nusikaltimai yra laikomi „žinutėmis“ likusiems grupės nariams (Perry, 2013). Pavyzdžiui, sumušamas vienas kitatautis siekiant palikti žinią likusiems kitataučiams. Jei buvo aišku dėl ko auka buvo užpulta, (pvz., dėl tautybės), kiti šia savybe priskiriami žmonės gali patirti nerimą ir bijoti tapti panašaus nusikaltimo aukomis. Ši nusikaltimo baimė gali peraugti į kitų bendruomenių (pvz., kitų tautybių) nerimą (Chakraborti, 2018). Tai įvardinama kaip itin didelė problema JAV, kuri plečiasi ir į kitas pasaulio šalis, pavyzdžiui, Prancūziją ir Vokietiją, kurios turi didelį imigrantų kiekį. Pavyzdžiui, įvykus juodaodžio užpuolimui, didelį nerimą patiria kitos mažumos (azijiečiai, meksikiečiai), jie dažniau kreipiasi į policijos pareigūnus prašydami dažnesnio patruliavimo ar imasi savo iniciatyvų siekiant užtikrinti saugumą (Perry, 2013). Tai rodo, kaip vienas neapykantos nusikaltimas gali neigiamai paveikti ne tik vieną asmenį, bet ir išplisti per bendruomenes. Taigi, neapykantos nusikaltimai daro neigiamą įtaką ne tik jų aukoms, bet ir kitoms bendruomenėms.

Apibendrinant, neapykantos nusikaltimai pasižymi ypatybėmis, kurios išskiria šias nusikalstamas veikas iš kitų nusikaltimų. Neapykantos paskatinti nusikaltimai dažniau yra smurtiniai ir, tikėtina, neplanuoti – paskatinti emocijų. Taip pat jie turi ilgalaikį neigiamą poveikį ne tik aukoms, bet ir bendruomenėms. Dėl plataus poveikio rato bei nusikaltimų sunkumo, svarbu laiku atpažinti neapykantos nusikaltimus ir užkirsti jiems kelią siekiant sumažinti žalą ne tik aukoms, bet ir didesnei visuomenės daliai.

1.3. Neapykantos nusikaltimų vertinimo ypatumai

Pastebima, kad didžioji dalis Europos Sąjungos valstybių neturi tinkamų įrankių fiksuoti neapykantos nusikaltimus ir juos tinkamai kategorizuoti (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018). Tačiau, neapykantos nusikaltimų tyrėjai pažymi, kad problema slypi ne tik įstatymuose, reglamentuojančiuose nusikaltimus, bet ir kaip jie registruojami sistemose (Bell, 2002; Chakraborti, 2018; Chapman, 2020). Kaip viena didžiausių problemų yra įvardijamas neapykantos nusikaltimų neatpažinimas. Pavyzdžiui, Lietuvos valstybei pateiktos rekomendacijos tęsti policijos

pareigūnų, teisėjų ir kitų teisininkų švietimo programas susijusias su neapykantos nusikaltimais dėl žinių apie juos trūkumo (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018). Neapykantos nusikaltimų neatpažinimas ir nebaudimas gali turėti rimtų pasekmių tiek aukoms, tiek platesnei visuomenei.

Viena iš priežasčių, dėl ko neapykantos nusikaltimai yra ne visuomet atpažįstami yra susijusi su policijos pareigūnų – pirmųjų reaguotojų (*angl. first responders*) žiniomis apie neapykantos nusikaltimus. Daugelyje šalių į naujų pareigūnų mokymus apima ir švietimas apie neapykantos nusikaltimus, tačiau pastebima, kad praktikoje šios žinios yra nepakankamos. Pavyzdžiui, Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra pažymėjo, kad visose ES valstybėse matomas pareigūnų kompetencijų trūkumas atpažįstant neapykantos nusikaltimus (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018). Pažymima, kad pirmieji reaguotojai, atvykę į įvykio vietą, turi gebėti atpažinti neapykantos motyvą ir į jį tinkamai reaguoti. Tai reiškia, kad viena pagrindinių užduočių pareigūnams yra laikantis visų reikiamų procedūrų užfiksuoti nusikaltimo detales. Ypatingai svarbu užregistruoti įvykio kontekstą apimant ir tikėtiną neapykantos motyvą (Bell, 2002). Kai pareigūnai yra tinkamai apmokyti didėja tikimybė, kad neapykantos nusikaltimai bus tinkamai ir efektyviai atpažinti bei klasifikuoti (Cronin, McDevitt, Farrell, & Nolan III, 2007; Levin, & Amster, 2007). Tad, dalis neapykantos nusikaltimų yra neatpažįstami dėl policijos pareigūnų žinių apie neapykantos nusikaltimus trūkumo.

Antra priežastis, dėl kurios neužfiksuojami neapykantos nusikaltimai, yra susijusi su teisininkų žinių apie neapykantos nusikaltimus trūkumu. Teoriškai dar studijų metu teisinio išsimokslinimo siekiantys asmenys turėtų būti supažindinti su neapykantos nusikaltimų specifika. Šios papildomos žinios ir įgūdžiai turėtų padėti teisinį išsimokslinimą turintiems asmenims atpažinti ir tinkamai klasifikuoti neapykantos nusikaltimus (Walters et al., 2018). Tačiau pastebima, kad teisminiame procese nusikalstamos veikos ne visuomet būna tinkamai kvalifikuojamos išskiriant neapykantos motyvą. Viena iš priežasčių yra susijusi su tuo, kad neapykantos nusikaltimų atveju teisininkai turi įrodyti, kad buvo įvykdyta nusikalstama veika ir pateikti įrodymus dėl neapykantos motyvo. Todėl kartais sąmoningai pasirenkama netyrinėti neapykantos motyvo siekiant laimėti bylą. Vis tik dažnu atveju jis tiesiog neatpažįstamas dėl žinių apie neapykantos nusikaltimus trūkumo (Walters et al., 2018). Pavyzdžiui, Quarmby (2008) atliktas tyrimas atkleidė, kad teisėjai dažnu atveju neatpažino neapykantos nusikaltimų, kai aukos būdavo neįgalūs žmonės. Jie dažnu atveju net neturėdavo tinkamo žodyno identifikuoti motyvą ir teismo proceso metu teigdavo, kad nusikaltimas įvykdytas „be motyvo“, nors šališkumas buvo identifikuotas. Galima spėti, kad panaši situacija gali būti ir su kitais neapykantos nusikaltimų tipais. Be to, Chapman (2020) pastebėjo, kartais teisininkai aukos pažeidžiamumą (*angl. vulnerability*) painioja su patirtu priešišku. Taip dėmesys perkeliamas į

auką ir tai, kad ji priklauso pažeidžiamai grupei, o ne į tai, kad nusikaltimą įvykdęs asmuo elgiasi priešišškai. Taigi, teisininkų žinių apie neapykantos nusikaltimus trūkumas prisideda prie to, kad ne visi neapykantos nusikaltimai yra tinkamai kvalifikuojami.

Trečia priežastis yra ta, kad nusikaltimo aukos ar stebėtojai yra nelinkę pranešti apie nusikalstamą veiką. Tyrimai atskleidžia, kad neapykantos nusikaltimų aukos yra nelinkusios pranešti apie patirtą neteisybę (Kercher, Nolasco, & Wu 2008). Viena nepranešimo priežastis yra nusikaltimo pasikartojimo baimė, nes dažnu atveju pranešus apie nusikaltimą užpuolikas lieka nenubaustas (Kercher et al., 2008; Chapman, 2020). Kita priežastis – nepasitikėjimas teisine sistema. Aukos neretai nepraneša apie nusikaltimą, nes netiki, kad teisinėje sistemoje dirbantys pareigūnai jais patikės (Tsoudis & Smith-Lovin, 1998; Walfield, Socia, & Powers, 2017). Be to, aukos ir stebėtojai gali neturėti pakankamai žinių atpažinti neapykantos nusikaltimą (Chapman, 2020). Galiausiai, aukos gali vengti pranešti apie nusikalstamas veikas dėl baimės būti apkaltintoms iniciavus nusikalstamą veiką savo elgesiu ar išvaizda (Erentzen et al., 2018). Taigi, nusikaltimo aukos ir jų stebėtojai taip gali nepranešti apie nusikalstamas veikas, dėl nepasitikėjimo, baimės ar žinių trūkumo.

Apibendrinant, pastebima, kad statistika apie neapykantos nusikaltimus ir jų paplitimą nėra tiksli, nes jie ne visuomet yra atpažįstami ir užfiksuojami. Viena iš neatpažinimo problemų yra teisėsaugos pareigūnų (teisininkų, policijos pareigūnų) žinių apie neapykantos nusikaltimus trūkumas. Kita priežastis yra susijusi su visuomenės žiniomis apie neapykantos nusikaltimus bei pasitikėjimu teisėsauga juos spręsti. Galiausiai, aukos gali vengti pranešti apie patirtą skriaudą dėl baimės būti apkaltintiems prisidėjus prie nusikalstamos veikos įvykdymo. Svarbu paminėti tai, kad realus teisėsaugos pareigūnų ir visuomenės žinių apie neapykantos nusikaltimus kiekis konkrečiose šalyse nėra žinomas. Pavyzdžiui, tyrimų susijusių su neapykantos nusikaltimų vertinimais Lietuvoje nėra. Tad, teigti, kad teisėsaugos pareigūnai ar visuomenė neturi pakankamų žinių atpažinti neapykantos nusikaltimus negalima to neištyrus.

1.4. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo tikslas – ištirti neapykantos nusikaltimų vertinimo ypatumus.

Uždaviniai:

1. Įvertinti, kokie nusikaltimo motyvai atpažįstami ir priskiriami nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui, nusikaltimo aukai ir aplinkai vertinant nusikaltimą ir palyginti tarp nusikaltimų su neapykantos elementais ir be jų.
2. Įvertinti neapykantos emocijos atpažinimo dažnumą vertinant nusikaltimus su neapykantos elementais ir be jų.

3. Įvertinti ir palyginti neapykantos elementų turinčius ir neapykantos elementų neturinčio nusikaltimų suvoktą sunkumą.
4. Palyginti neapykantos elementų turinčių nusikaltimų vertinimą tarp teisinį išsimokslinimą turinčių ir teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų.

Hipotezės:

H1: Vertinant neapykantos elementų turinčius nusikaltimus nusikaltimo motyvai, susiję su nusikalstama veika įvykdžiusio asmens įsitikinimais ir aukos įgimtomis savybėmis, bus atpažįstami dažniau nei vertinant neapykantos elementų neturintį nusikaltimą.

H2: Neapykantos emocija bus atpažįstama dažniau vertinant neapykantos elementų turinčius nusikaltimus palyginus su neapykantos elementų neturinčiu nusikaltimu.

H3: Neapykantos elementų turintys nusikaltimai teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų bus vertinami kaip sunkesni nei neapykantos elementų neturintis smurtinis nusikaltimas.

H4: Vertinant neapykantos elementų turinčius nusikaltimus, teisinį išsimokslinimą turintys asmenys, palyginus su asmenimis, kurie neturi teisinio išsimokslinimo, dažniau atpažins nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimus, aukos įgimtas savybes ir neapykantą kaip nusikaltimo motyvus.

2. TYRIMO METODIKA

Siekiant įvykdyti išsikeltus tyrimo tikslus, buvo atlikti 2 tyrimai: žvalgomasis tyrimas ir pagrindinis darbo tyrimas. Abiejuose tyrimuose dalyviai buvo atrinkti patogiosios atrankos būdu. Tyrimai buvo vykdomi 2022 m. sausio – 2022 m. balandžio mėnesiais.

2.1. Tyrimo dalyviai

Žvalgomasis tyrimas. Tyrime dalyvavo 45 asmenys, 18 – 36 metų ($M = 22,56$; $SD = 3,77$) 35 moterys, 7 vyrai, 3 kita. 3 tiriamieji turėjo teisinį išsimokslinimą ar tyrimo metu studijavo teisę, 12 tiriamųjų teko išklausti vieną ar daugiau teisės disciplinų, 30 neturėjo jokio teisinio išsimokslinimo (žr. 1 priedą).

Pagrindinis tyrimas. Viso tyrime dalyvavo 241 asmuo, jų amžius 18 – 64 metų ($M = 30,59$; $SD = 8,18$). Toks amžiaus diapazonas buvo pasirinktas, siekiant ištirti įvairių amžiaus grupių žinias apie neapykantos nusikaltimus. Tyrime dalyvavusių asmenų lyties santykis: 144 moterys, 94 vyrai, 3 kita. 49 tiriamųjų turėjo teisinį išsimokslinimą, 3 tiriamųjų buvo teisės studijų programos studentai, 93 teko išklausti vieną ar daugiau teisės disciplinų, 96 neturėjo jokio teisinio išsimokslinimo. Didžioji dalis tiriamųjų gyvena dideliame mieste (82,3%) ir turėjo aukštąjį išsimokslinimą (70,2 %) (žr. 2 priedą).

2.2. Tyrimo kintamieji

2.2.1. Nepriklausomi kintamieji

Vienas geriausių metodų užfiksuoti betarpiškas žmonių reakcijas į stimulus tyrimuose yra pasitelkiant įvairias vinjetes (*angl. vignettes*) – trumpus situacijų aprašymus (Rayburn, Mendoza & Davidson, 2003). Šis būdas leidžia efektyviai surinkti informaciją apie žmonių nuomones, įsitikinimus apie tam tikrus veiksmus specifiniame kontekste (Barter & Renold, 1999). Apžvelgiant nusikalstamų veikų tyrimus, galima pastebėti, kad toks metodas yra dažnai taikomas ir šioje srityje. Ši metodika populiori todėl, kad neretai informacija apie tam tikrus nusikaltimus gaunama tik per aprašymus. Tad toks tyrimo dizainas yra artimas tam, kas vyksta kasdieniame gyvenime (Green & Spry, 2014). Be to, vinječių naudojimas suteikia ne tokį asmenišką, ir todėl mažiau grėsmingą, būdą tyrinėti jautrias temas (Barter, & Renold, 1999), pavyzdžiui, įvairius nusikaltimus. Remiantis šiomis išvalgomis ir panašių tyrimų metodikomis buvo sukurtas žvalgomojo tyrimo dizainas. Tyrimui buvo sukurta internetinė apklausa, kurią sudarė trijų nusikaltimų aprašymai ir klausimai skirti juos įvertinti.

Vertinamų nusikaltimų aprašymai. Pasinaudojant Lietuvos teismų informacine sistema LITEKO buvo išrinkti 3 bylų nutarimai tinkami tyrimui. Konkrečios bylos ir bylų nuosprendžiai

parinkti pasitelkiant Mikšos ir Guliakaitės (2021) žvalgą: neapykantos nusikaltimai Lietuvoje neretai kvalifikuojami kaip Baudžiamojo Kodekso (BK) 170 str. (Neapykantos kurstymas) kartu su BK 284 str. (Viešosios tvarkos pažeidimas). Dvi iš pasirinktų bylų buvo panašios nusikalstamos veikos turiniu (abi buvo smurtinis nusikaltimas). Vienas iš smurtinių nusikaltimų aprašymų **turėjo neapykantos nusikaltimo elementų** (eksperimentinė sąlyga; Bylos nr.: 1-812-311/2017), **kitas – ne** (kontrolinė sąlyga; Bylos nr.: 1-349-961/2021). Trečioji byla buvo nesmurtinė nusikalstama veika turinti neapykantos elementų – **neapykantos kalbos** atvejis (Bylos nr.: 1-412-224/2018). Siekiant palyginti panašaus pobūdžio neapykantos elementų turinčio ir neturinčio nusikalstamų veikų vertinimus, buvo pasirinkti smurtinio tipo nusikaltimai. Papildomai pasirinktas nesmurtinis neapykantos kalbos nusikaltimas dėl to, kad būtų galima palyginti skirtingų neapykantos nusikaltimų tipų vertinimą. Bylų nuosprendžiai buvo adaptuoti tyrimui, siekiant, kad ir teisinio išsimokslinimo neturintys asmenys jas lengviau suprastų ir galėtų įvertinti. Todėl buvo sukurtos trys vinjetės kiekvienai iš nusikalstamų veikų įvertinti (žr. 3 priedą). Vinjetėse palikta tik esminė nusikalstamos veikos informacija: nusikalstamo elgesio aprašymas, įvykdymo vieta, paminėta kalba, aukos sužalojimai (jei tokių buvo), vienas pagrindinis nusikaltimą įvykdęs asmuo ir auka. Siekiant išvengti kitų elementų poveikio vertinamiems situacijų aprašymams auka ir nusikaltimą įvykdęs asmuo visose situacijose buvo vyriškos lyties. Siekiant kuo paprastesnio nusikalstamų veikų situacijų aprašymo veikėjams suteikti populiarūs lietuviški vardai.

Pirmiausia atliktas žvalgomasis tyrimas siekiant patikrinti ar yra skirtumų tarp sukurtų vinječių vertinimo. Rasti statistiškai reikšmingi skirtumai vertinant visų trijų nusikaltimų priklausomus kintamuosius: motyvus, emocijas ir sunkumą (žr. 4 priedą). Žvalgomojo tyrimo kintamiesiems pasiskirsčius nenormaliai, kintamieji buvo transformuoti. Vidurkiams palyginti pasitelktas bazinės parametrinės statistikos metodas – T kriterijaus vienai imčiai testas. Gauti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp visų vertinamų situacijų lyginant motyvų ir emocijų atpažinimo bei nusikaltimų sunkumo įvertinimus. Nusikaltimą įvykdžiusio asmens motyvų įvertinime rasta, kad neapykantos nusikaltimų atveju dažniau įvardijamos įgimtos savybės, palyginus su neapykantos elementų neturinčiu nusikaltimu. Taip pat neapykantos kalbos atveju dažniau atpažįstamas nusikaltimo įvykdžiusio asmens įsitikinimų motyvas. Dar, neapykanta buvo dažniau atpažįstama neapykantos elementų turinčiuose nusikaltimuose palyginus su neapykantos elementų neturinčiu nusikaltimu. Tačiau tokie skirtumai nebuvo rasti vertinant pyktį. Šie rezultatai atskleidžia, kad pasirinkta tyrimo metodika tinkama vertinti išsikeltus tyrimo tikslus.

Atsižvelgiant į žvalgomojo tyrimo rezultatus bei tiriamųjų žvalgą tyrimo klausimų formuluotės buvo patobulintos. Žvalgomajame tyrime aukos ir nusikaltimą įvykdžiusio asmens vardai buvo vienodi visose trijose vinjetėse. Pagrindiniam tyrimui buvo pakeisti nusikalstamų veikų

aprašymų veikėjų vardai – kiekvienai situacijai priskiriant skirtingus ir nepamkartojančius vardus. Siekiant suvienodinti abu smurtinio pobūdžio situacijų aprašymus, prie smurtinės neapykantos situacijos vinjetės buvo pridėta papildoma aplinkybė – nusikaltimą įvykdžiusio asmens apsvaigimas. Žvalgomajame tyrime apsvaigimo aplinkybė buvo nurodyta tik smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo atveju. Šiam tyrimui buvo nuspręsta daryti kartotinių matavimų planą (*angl. within-subjects design*) atsitiktine tvarka tiriamiesiems pateikiant anksčiau aprašytas situacijas. Šis planas pasirinktas siekiant išvengti ankstesnių perskaitytų ir įvertintų situacijų poveikio vėliau pateiktoms situacijoms.

2.2.2. Priklausomi kintamieji

Nusikalstamos veikos motyvų atpažinimas. Siekiant ištirti kaip tiriamieji atpažįsta nusikalstamos veikos motyvus, jų buvo prašoma įvertinti galimus motyvus, kurie paskatino nusikalstamos veikos įvykdymą. Tiriamieji turėjo įvertinti, kaip situacijoje dalyvavusių veikėjų savybės, būsenos, įsitikinimai ir situacinės aplinkybės galėjo lemti aprašyto elgesio pasireiškimą. Žvalgomajame tyrime tiriamieji turėjo įvertinti motyvus 5 balų skalėje nuo „neprisidėjo“ iki „labai prisidėjo“. Pagrindiniame tyrime klausimų ir atsakymų formuluotės buvo pakoreguotos. Tiriamųjų buvo klausama apie konkretaus nusikaltimą įvykdžiusio asmens motyvus, pavyzdžiui, „Įvertinkite, kaip Jono savybės, būsenos ir įsitikinimai galėjo lemti Jono elgesį“. Pateikti vertinami motyvai pateikti taip: „Jono įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis, tautybė)“, „Jono būsenos įvykio metu (pvz., apsvaigimas, nuotaika)“, „Jono įsitikinimai (pvz., religija, nemėgimas tam tikrų savybių turinčių žmonių)“. Jie taip pat turėjo įvertinti aukos bei aplinkos motyvus, pavyzdžiui, „Įvertinkite, kaip Petro savybės, būsenos ir įsitikinimai galėjo lemti tai, kaip su juo elgėsi Jonas“. Motyvai, kuriuos turėjo įvertinti tiriamiesiems pateikti taip: „Petro įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis, tautybė)“, „Petro elgesys (pvz., pasakyti žodžiai, padaryti veiksmai)“, „Susidariusios palankios aplinkybės Jonui tyčiotis iš Petro“. Visi motyvai buvo vertinami 5 procentinių punktų skalėje nuo „visiškai neturėjo įtakos 0%“ iki „turėjo labai didelę įtaką 100%“ (žr. 5 priedą).

Klausimais siekiama išsiaiškinti kokius veiksnius tyrimo dalyviai išskiria kaip nusikalstamą elgesį skatinančius. Įvertinimo kintamieji buvo pasirinkti atsižvelgiant į panašių tyrimų dizainus (pvz., McDevitt et al., 2002; McLean & Griffiths, 2013; Hardy et al., 2020 tyrimai). Neapykantos nusikaltimų atveju motyvai neretai būna priskiriami tiek aukai tiek nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui. Hardy ir kolegos (2020), teigia, kad neapykantos nusikaltimus įvykdę asmenys ir jų aukos pasižymi tam tikromis savybėmis, kurios gali būti specifinės šių nusikaltimų tipams. Dažniausiai išskiriami neapykantos nusikaltimų motyvai yra siejami su auka ir nusikaltimą įvykdžiusiu asmeniu. Nusikaltimą įvykdžiusio asmens motyvai siejami su jų įsitikinimais – šališkumais. Dėl šios

priežasties aukos įgimtos savybės (pvz., lytis, rasė, tautybė) taip pat būna įvardijamos kaip motyvas (McDevitt et al., 2002; McLean & Griffiths, 2013; Hardy et al., 2020). Pastarųjų tyrimų rezultatai rodo, kad galima atpažinti tam tikrus veiksnius, kurie siejami su neapykantos nusikaltimais.

Nusikaltimą įvykdžiusio asmens emocijų atpažinimas. Siekiant ištirti emocijų atpažinimą tiriamųjų buvo prašoma įvertinti, kaip stipriai nusikalstamą veiką įvykdęs asmuo galėjo patirti įvairias neigiamas emocijas. Žvalgomajame tyrime tiriamiesiems pateiktos 5 emocijos: liūdesys, neapykanta, susierzinimas, pyktis, pavydas. Penkių balų skalėje prašoma įvertinti, kiek tikėtina, kad nusikalstamą veiką įvykdęs žmogus situacijos metu patyrė įvardintas emocijas (nuo „visai nepatyrė“ iki „stipriai patyrė“). Šiuo klausimu siekiama išsiaiškinti kokias emocijas tiriamieji atpažįsta, vertindami neapykantos nusikaltimus. Manoma, kad neapykantos nusikaltimų atveju nusikalstamą veiką įvykdęs asmuo turėtų jausti neapykantą aukai. Panašus emocijų atpažinimo metodas buvo pasitelktas ir kitų autorių, kurie tyrė teisėjus ir prisiekusiuosius (pvz., Tsoudis & Smith-Lovin, 1998; Cassese & Weber, 2011). Pasirinktos įvertinti būtent šios neigiamos emocijos, nes yra artimos neapykantai bei pasak Canter ir Ioannou (2004) tyrimo rezultatų, jas asmenys dažniausiai išgyvena nusikalstamos veikos įvykdymo metu. Pagrindiniam tyrimui emocijų įvertinimo klausimas ir atsakymai buvo pakoreguoti. Pateikta klausimo formuluotė „Įvertinkite, kiek stipriai Jonas išgyveno kiekvieną iš šių jausmų aprašytoje situacijoje“. Įtrauktos 3 papildomos emocijos: pažeminimas, pasišlykštėjimas ir baimė. Šios emocijos siejamos su neapykanta, pavyzdžiui, baimė įvardinama kaip neapykantos pagrindas (Fisher et al., 2018). Taip pat, buvo pakoreguota atsakymų pasirinkimo formuluotė. Tiriamųjų prašoma įvertinti, emocijų išgyvenimą 5 procentinių punktų skalėje nuo „visiškai nepatyrė 0%“ iki „labai stipriai patyrė 100%“ (žr. 5 priedą).

Nusikalstamos veikos sunkumo įvertinimas. Nusikaltimo sunkumo įvertinimas buvo matuojamas klausiant tiriamųjų, kaip nusikalstamą veiką įvykdęs asmuo turėtų būti baudžiamas. Žvalgomajame tyrime penkių balų skalėje tiriamųjų buvo prašoma įvertinti, kaip už aprašytą nusikalstamą veiką turėtų būti baudžiamas ją įvykdęs veikėjas (nuo „neturėtų būti baudžiamas“ iki „laisvės atėmimo bausmės paskyrimo“). Šiuo klausimu siekiama išsiaiškinti ar tiriamieji neapykantos nusikaltimus vertina kaip sunkesnius nei panašaus pobūdžio neapykantos ženklų neturinčius nusikaltimus, kaip tai numatyta LR baudžiamajame kodekse. Panašius klausimų dizainus galima pastebėti ir kituose neapykantos nusikaltimų tyrimuose, kai siekiama išsiaiškinti suvokiamą nusikaltimo sunkumą per klausimus apie priskiriamą bausmės dydį (pvz., Saucier, Hockett, & Wallenberg, 2008; Walfield et al., 2017). Nusikaltimo sunkumo vertinimo sistemos formuluotė pakeista pagrindiniame tyrime. Tiriamųjų buvo prašoma įvertinti kaip sunkiai reikėtų nubausti nusikaltimą įvykdžiusį asmenį: „Kaip sunkiai reikėtų bausti Joną dėl jo elgesio su Petru?“. Bausmė

turėjo būti įvertinta 5 procentinių punktų skalėje nuo „visiškai nebausti 0%“ iki „nubausti griežtai (pvz., laisvės atėmimas) 100%“ (žr. 5 priedą).

2.3. Tyrimo eiga

Žvalgomojo tyrimo dalyviai apklausti internetu – „Microsoft Forms“ platformoje sukurtos apklausos nuoroda buvo pasidalinta įvairiose „Facebook“ grupėse. Pagrindinio tyrimo dalyviai buvo apklausti pasinaudojant „Google Forms“ platformoje sukurta apklausa. Apklausos nuoroda buvo pasidalinta įvairiose „Facebook“ grupėse, taip pat tiesiogiai kontaktuota su asmenimis „LinkedIn“ platformoje. Duomenų rinkimo platforma buvo pakeista, dėl techninių aspektų – po pilotinio tyrimo pakoregavus apklausą „Microsoft Forms“ nepalaikė didesnio kiekio klausimų. Internetinė apklausa buvo pasirinkta dėl to, kad būtų įmanoma pasiekti kuo daugiau įvairaus išsilavinimo asmenų atsižvelgiant ir į pandemijos situaciją pasaulyje. 2021 metų „Eurostat“ tyrimų duomenimis, Lietuvoje daugiau nei 87% asmenų naudojami internetu bent kartą per savaitę, iš jų 80% naudojami kasdien. „Gemius Baltic“ atliktas tyrimas (2018) atskleidė, kad didžioji dalis Lietuvos gyventojų turi paskyras socialiniuose tinkluose, tokiuose kaip „Facebook“. Pavyzdžiui, šiame tinkle aktyvias naudojamas anketas turi 98,5% 15–24 metų amžiaus asmenų, mažiausiai 55–74 metų kur 71,4% tiriamųjų turėjo tokias anketas. Tai parodo, kad internetu galima pasiekti nemažą dalį įvairaus amžiaus ir patirčių asmenų.

Su tiriamaisiais buvo dalintasi nuoroda į apklausą. Paspaudus nuorodą, pirmame puslapyje tyrimo dalyviams pateikiama informuoto sutikimo forma ir prašoma paspausti „Sutinku“ mygtuką taip patvirtinant sutikimą dalyvauti tyrime. Sutikus dalyvauti tyrime, dalyviams buvo pateiktas trumpas nusikaltimo aprašymas (vinjetė) ir prašoma įvertinti įvairius su aprašytu nusikaltimu susijusius veiksmus (motyvus, emocijas, bausmės sunkumą). Įvertinus pirmą vinjetę, tiriamiesiems pateikiamas antras nusikaltimo aprašymas ir jo įvertinimas, o vėliau ir trečias. Vinječių pateikimo eiliškumas: 1) neapykantos elementų turinčio smurtinio nusikaltimo aprašymas ir jos vertinimas; 2) neapykantos elementų neturinčio smurtinio nusikaltimo aprašymas ir jos vertinimas; 3) su neapykantos kalba susijusio nusikaltimo aprašymas ir jos vertinimas. Galiausiai, tiriamiesiems pateikiami demografiniai klausimai. Visi anketos klausimai išskyrus priskyrimą grupėms ir sutikimą dalyvauti tyrime neprivalomi užpildyti. Apklausos gale padėkojama už dalyvavimą tyrime ir nurodoma kur galima kreiptis emocinės ir psichologinės pagalbos, jeigu jos prireiktų. Po kiekvienos apklausos dalies buvo palikti ir laisvo teksto laukai tiriamųjų komentarams ir pastebėjimams apie tyrimą.

Pagrindiniam tyrimui buvo pakoreguotas žvalgomajame tyrime naudotas instrumentas, tačiau tyrimo eigoje didelių pokyčių nepadarėta. Sutikus dalyvauti tyrime, tyrimo dalyviai turėjo pasirinkti

vieną iš šešių atsitiktine tvarka pateikiamų simbolių, kurie priskiria tyrimo dalyvius prie vienos iš tyrimo grupių. Kiekviena tyrimo grupė vertino tuos pačius situacijų aprašymus, grupėse skyrėsi tik jų pateikimo eiliškumas. Pasirinkus simbolį, dalyviams pateikiamas trumpas vieno nusikaltimo aprašymas ir prašoma įvertinti įvairius su vinjete susijusius veiksnius (žr. 4 priedą). Įvertinus pirmą nusikaltimą tiriamiesiems pateikiamas antras, vėliau trečias nusikaltimo aprašymas. Galiausiai tiriamiesiems pateikiami demografiniai klausimai. Visi anketos klausimai išskyrus priskyrimą grupėms ir sutikimą dalyvauti tyrime neprivalomi užpildyti. Apklausos gale padėkojama už dalyvavimą tyrime ir nurodoma kur galima kreiptis pagalbos, jeigu jos prireiktų.

2.4. Duomenų tvarkymas

Tiek žvalgomojo, tiek pagrindinio tyrimo statistinė duomenų analizė buvo atlikta su IBM SPSS statistics (28.0.1 versija) programa. Kadangi „Google Forms“ ir „Microsoft Forms“ platformose surinkti duomenis tiesiogiai įrašo į „Excel“ programą, gauti duomenys iš ten perkelti į SPSS programą. Programa buvo skaičiuojama aprašomoji statistika – vidurkiai, standartiniai nuokrypiai. Patikrintas kintamųjų normalumas (kvantilių palyginimo (QQ) diagramos, histograma, asimetriškumo koeficientas (*angl. skewness*), Shapiro-Wilk kriterijus) (Pakalniškienė, 2012) ir išskirtys.

Pasirinkta kiekybinė duomenų rinkimo strategija. Gauti tiriamųjų įvertinimų vidurkiai lyginami tarp skirtingų nusikalstamų veikų įvertinimų bei skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų grupių. Pagrindiniame tyrime, buvo pasirinkta išskirti 3 teisinio išsimokslinimo grupes: turinčius koki nors teisinį išsimokslinimą, tuos, kuriems teko išklaudyti vieną ar daugiau teisės disciplinų ir jokio teisinio išsimokslinimo neturinčius asmenis. Kai kuriems kintamiesiems pasiskirsčius nenormaliai, jie buvo transformuoti į z balus. Skirtingų situacijų vertinimo vidurkiams palyginti buvo pasitelkta pasikartojančių matavimų ANOVA analizė. Išsimokslinimo grupių skalių įvertinimo vidurkiams palyginti naudota vienfaktorinė dispersinė analizė – ANOVA. Tikrinant skirtumus tarp lyčių pasitelktas Student t testas, tarp amžiaus – Spearman koreliacija. Galiausiai analizuojant skirtumus tarp eksperimentinių grupių pasitelkta vienfaktorinė dispersinė analizė ANOVA.

3. REZULTATAI

Rezultatai pristatomi pagal išsikeltus uždavinius. Kiekvienam uždaviniui skirtas skyrelis, papildomas skyrelis skirtas duomenų palyginimui tarp lyčių, amžiaus ir eksperimentinių grupių.

3.1. Nusikalstamų veikų motyvų atpažinimas

Pirma, buvo tikrinama, išsikelta hipotezė (H1). Šiai hipotezei patikrinti buvo analizuojami visos tiriamųjų imties atsakymai į klausimus, susijusius su nusikalstamų veikų motyvais. Patikrinti skirtumai tarp trijų nusikalstamų veikų vinječių vertinimo, lyginant motyvų nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui, nusikaltimo aukai ir aplinkai atpažinimo dažnumą.

Pasitelkus pasikartojančių matavimų analizę (ANOVA) (*angl. repeated measures anova*) buvo palyginti įvertinimai, kiek nusikaltimą įvykdžiusio asmens savybės, būseną ir įsitikinimai prisidėjo prie nusikalstamos veikos įvykdymo (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens motyvų vertinimo vidurkių palyginimas tarp skirtingų nusikaltimų.

	F	Wilks' lambda	Smurtinis neapykantos elementų turintis nusikaltimas	Smurtinis neapykantos elementų neturintis nusikaltimas	Nesmurtinis neapykantos elementų turintis nusikaltimas
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	12,17	0,086*	0,35 (0,23) ^a	1,36 (0,36) ^a	1,48 (0,42) ^a
Būseną įvykio metu (pvz., apsvaigimas)	67,64	0,64*	0,68 (0,31) ^a	0,75 (0,30) ^a	0,52 (0,29) ^a
Įsitikinimai (pvz., religija)	5,90	0,95*	0,72 (0,30) ^a	0,84 (0,54) ^a	0,76 (0,29) ^a

Pastaba: naudotas Bonferroni post hoc testas. * $p < 0,001$. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu. a – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi tarp visų nusikaltimų įvertinimo.

Nustatyta, kad nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo atveju įgimtos nusikaltimą įvykdžiusio asmens savybės dažniau atpažįstamos ir priskiriamos kaip didžiausią įtaką turėjusios nusikaltimo įvykdymui, palyginus su smurtiniu neapykantos elementų turinčiu ir neturinčiu nusikaltimais. Rasta, kad šiek tiek rečiau nusikaltimą įvykdžiusio asmens įgimtos savybės yra atpažįstamos smurtinio neapykantos nusikaltimo atveju, palyginus su nesmurtiniu neapykantos elementų turinčiu nusikaltimu ir dažniau palyginus su smurtiniu neapykantos elementų turinčiu nusikaltimu. Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens įgimtos savybės rečiausiai įvardinamos kaip įtaką darančios nusikalstamos veikos įvykdymui smurtinio neapykantos elementų turinčio

nusikaltimo atveju (Wilks' $\lambda = 0,086$, $p < 0,001$). Rasta, kad nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens būseną įvykio metu, lyginant visas tris situacijas, dažniausiai atpažįstama kaip lėmusi nusikaltimą smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo atveju, kiek mažesnė įtaka atpažįstama smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo atveju ir rečiausiai įvardinama nesmurtinio nusikaltimo atveju (Wilks' $\lambda = 0,64$, $p < 0,001$). Gauta, kad, tyrimo dalyvių manymu, nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens įsitikinimai nusikaltimo įvykdymui darė mažiausiai įtakos smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo atveju, o daugiausiai – smurtinio nusikaltimo be neapykantos elementų įvykdymui (Wilks' $\lambda = 0,95$, $p < 0,001$).

Analizuojant nusikaltimo aukos įgimtų savybių ir elgesio priskyrimą prie nusikaltimo įvykdymo motyvų gauti reikšmingi skirtumai tarp skirtingų situacijų vertinimo (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Nusikalstamo aukos motyvų vertinimo vidurkių palyginimas tarp skirtingų nusikaltimų.

	F	Wilks' lambda	Smurtinis neapykantos elementų turintis nusikaltimas	Smurtinis neapykantos elementų neturintis nusikaltimas	Nesmurtinis neapykantos elementų turintis nusikaltimas
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikaltimo aukos:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	66,20	0,15*	0,67 (0,33) ^a	1,48 (0,42) ^a	0,50 (0,31) ^a
Elgesys aprašytos situacijos metu	12,35	0,49*	1,48 (0,39) ^a	0,81 (0,59) ^b	0,81 (0,59) ^b

Pastaba: naudotas Bonferroni post hoc testas. * $p < 0,001$. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu. a – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi tarp visų nusikaltimų, b – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo įvertinimo vidurkio.

Tiriamieji dažniau įvardydavo nusikaltimo aukos įgimtas savybes kaip labiau darančias įtaką nusikaltimo įvykdimui smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo atveju palyginus su smurtiniu ir nesmurtiniu neapykantos elementų turinčiais nusikaltimais (Wilks' $\lambda = 0,15$, $p < 0,001$). Rečiau aukos įgimtos savybės buvo įvardintos kaip nusikaltimo motyvas nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo atveju. Rasta, kad aukos elgesys nusikaltimo metu turėjo didžiausią įtaką nusikaltimo įvykdymui smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo atveju, palyginus su smurtiniu neapykantos elementų neturinčiu nusikaltimu ir nesmurtiniu neapykantos elementų turinčiu nusikaltimu (Wilks' $\lambda = 0,49$, $p < 0,001$).

Lyginant susidarius palankias aplinkybes ir jų prisidėjimą prie nusikaltimo įvykdymo motyvų taip pat gauti reikšmingi skirtumai tarp skirtingų situacijų vertinimo (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Skirtingų nusikaltimų aplinkos motyvo vertinimo vidurkių palyginimas.

	F	Wilks' lambda	Smurtinis neapykantos elementų turintis nusikaltimas	Smurtinis neapykantos elementų neturintis nusikaltimas	Nesmurtinis neapykantos elementų turintis nusikaltimas
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikalstamai veikai įvykdyti susidarius palankios aplinkybės	9,58	0,92*	0,50 (0,30) ^b	0,49 (0,29) ^b	0,57 (0,32) ^a

Pastaba: naudotas Bonferroni post hoc testas. * $p < 0,001$. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu. a – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi tarp visų nusikaltimų įvertinimo, b – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo įvertinimo vidurkio.

Tyrimas atskleidė, kad nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo atveju susidariusios palankios sąlygos turėjo daugiau įtakos nusikaltimo įvykdymo atsiradimo tikimybei palyginus su smurtiniais nusikaltimais tiek turinčiais, tiek neturinčiais neapykantos elementų (Wilks' $\lambda = 0,92$, $p < 0,001$).

Apibendrinant, rasti reikšmingi skirtumai tarp skirtingų nusikaltimų motyvų vertinimo. Pirma, rasti skirtumai tarp nusikaltimą įvykdžiusio asmens motyvų atpažinimo. Gauta, kad smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo atveju, tiriamieji rečiausiai įvardina nusikaltimą įvykdžiusio asmens įgimtas savybes kaip lemiančias nusikaltimo įvykdymą palyginus su smurtinio nusikaltimo be neapykantos elementų ir nesmurtinio neapykantos elementų turinčio situacijų vertinimu. Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens būseną įvykio metu ir įsitikinimai dažniausiai atpažįstami kaip įtaką darę nusikalstamos veikos įvykdymui smurtinio nusikaltimo be neapykantos elementų atveju palyginus su kitais vertintais nusikaltimais.

Antra, rasti skirtumai tarp nusikaltimo aukos motyvų atpažinimo. Aukos įgimtos savybės dažniausiai atpažįstamos kaip įtaką dariusios nusikalstamos veikos įvykdymui smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo atveju, palyginus su kitais vertintais nusikaltimais. Smurtinio neapykantos nusikaltimo atveju dažniau tiriamieji įvardina aukos elgesį kaip prisidėjusį prie nusikaltimo įvykdymo palyginus su kitais vertintais nusikaltimų aprašymais.

Trečia, rasti skirtumai tarp aplinkos motyvo vertinimo. Nesmurtinio nusikaltimo, su neapykantos elementais, atveju aplinkos įtaka nusikaltimo įvykdymui įvardinama dažniau palyginus su smurtinių nusikaltimų vertinimu. Atsižvelgiant į gautus rezultatus galima teigti, kad pirma iškelta hipotezė nepasitvirtino. Neapykantos nusikaltimų atveju nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimai ir aukos įgimtos savybės buvo rečiau įvardinami kaip prisidėję prie nusikalstamos veikos įvykdymo palyginus su neapykantos elementų neturėjusiu nusikaltimu.

3.2. Emocijų atpažinimas vertinant nusikaltimus

Toliau buvo tikrinama ar neapykantos emocija bus dažniau atpažįstama neapykantos elementų turinčių nusikaltimų atveju palyginus su neapykantos elementų neturinčia nusikalstama veika. Lyginami atsakymai tarp įvairių su neapykanta susijusių emocijų atpažinimu vertinant pateiktų nusikalstamų veikų vinjetes.

Pasitelkus pasikartojančių matavimų analizę (ANOVA) gautas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp emocijų atpažinimo dažnumo vertinant neapykantos elementų turinčius ir neapykantos elementų neturinčius nusikaltimus (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. *Nusikalstamą veiką vykdžiusio asmens patiriamų emocijų atpažinimo dažnumas vertinant neapykantos elementų turinčius ir neturinčius nusikaltimus.*

	F	Wilks' lambda	Smurtinis neapykantos elementų turintis nusikaltimas	Smurtinis neapykantos elementų neturintis nusikaltimas	Nesmurtinis neapykantos elementų turintis nusikaltimas
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Liūdesys	3,46	0,97***	1,25 (0,36) ^c	1,25 (0,34) ^c	1,30 (0,37) ^{ab}
Neapykanta	79,53	0,60*	0,77 (0,30) ^{bc}	0,56 (0,30) ^{ac}	0,82 (0,28) ^{ab}
Susierzinimas	2,45	0,98*	0,69 (0,30) ^c	0,69 (0,30) ^c	0,73 (0,29) ^{ab}
Pyktis	0,64	0,99	0,74 (0,31)	0,74 (0,30)	0,76 (0,29)
Pavydas	6,71	0,95**	1,45 (0,44) ^b	1,56 (0,41) ^a	1,50 (0,45)
Pasišlykštėjimas	49,58	0,20*	0,63 (0,31) ^{bc}	1,55 (0,41) ^{ac}	0,71 (0,31) ^{ab}
Baimė	2,77	0,98	1,45 (0,39)	1,40 (0,38)	1,45 (0,41)
Pažeminimas	1,59	0,99	1,39 (0,43)	1,44 (0,43)	1,41 (0,43)

Pastaba: naudotas Bonferroni post hoc testas. * $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,05$. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu. a – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo įvertinimo vidurkio, b – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo įvertinimo vidurkio, c – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo įvertinimo vidurkio.

Tyrimas atskleidė, kad nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo atveju tiriamieji dažniau atpažino nusikaltimą įvykdžiusio asmens patiriamą liūdesį palyginus su abiejų smurtinių nusikaltimų situacijomis (Wilks' $\lambda = 0,97$, $p < 0,05$). Neapykanta dažniausiai buvo atpažįstama nesmurtiniame neapykantos elementų turinčiame, kiek rečiau smurtiniame neapykantos elementų turinčiame nusikaltime ir rečiausiai smurtiniame neapykantos elementų neturinčiame nusikaltime (Wilks' $\lambda = 0,60$, $p < 0,001$). Susierzinimas dažniau buvo atpažįstamas nesmurtiniame neapykantos elementų turinčiame nusikaltime, palyginus su smurtiniais nusikaltimais (Wilks' $\lambda = 0,98$, $p < 0,001$). Gauta, kad pyktis (Wilks' $\lambda = 0,99$, $p > 0,05$), baimė (Wilks' $\lambda = 0,98$, $p > 0,05$) ir pažeminimas (Wilks' $\lambda = 0,99$, $p > 0,05$) nebuvo dažniau atpažįstami nei vienoje iš pateiktų nusikalstamų veikų situacijų. Pavydas buvo dažniau atpažįstamas smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo atveju palyginus su smurtiniu neapykantos elementų turinčiu nusikaltimu (Wilks' $\lambda = 0,95$, $p < 0,01$). Rasti skirtumai tarp visų trijų nusikaltimų pasišlykštėjimo vertinimo (Wilks' $\lambda = 0,20$, $p < 0,001$).

Dažniausiai pasišlykštėjimas įvardintas smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo atveju, rečiausiai – smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo atveju.

Apibendrinus, nusikaltimą įvykdžiusio asmens liūdesys ir susierzinimas dažniausiai atpažįstamas nesmurtinio neapykantos turinčio nusikaltimo atveju. Neapykanta abiejų neapykantos nusikaltimų atvejais atpažįstama dažniau nei neapykantos elementų neturinčiame nusikaltimo aprašyme. Pavydas ir pasišlykštėjimas dažniausiai atpažįstamas smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo atveju. Pykčio, baimės ir pažeminimo atpažinimo dažnumo skirtumų neužfiksuota vertinant nusikaltimus. Atsižvelgiant į gautus rezultatus, galima teigti, kad antra tyrimo hipotezė pasitvirtino – vertinant neapykantos elementų turinčias ir neturinčias nusikalstamas veikas, neapykanta dažniau atpažinta neapykantos nusikaltimų atveju.

3.3. Nusikalstamų veikų sunkumo įvertinimas

Trečia, buvo tikrinama, ar smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo atveju, palyginus su smurtiniu neapykantos elementų neturinčiu nusikaltimu, teisinį išsimokslinimą turintys tiriamieji dažniau vertins neapykantos nusikaltimą kaip sunkesnę. Lyginami buvo atsakymai į baudmės nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui priskiriamos baudmės sunkumą.

Pasitelkus pasikartojančių matavimų analizę (ANOVA) pirma buvo patikrinti skirtumai tarp skirtingų nusikalstamų veikų baudmės priskyrimo atsakymų (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens baudmės palyginimas tarp nusikaltimų.

	F	Wilks' lambda	Smurtinis neapykantos elementų turintis nusikaltimas	Smurtinis neapykantos elementų neturintis nusikaltimas	Nesmurtinis neapykantos elementų turintis nusikaltimas
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikalstamą veiką vykdžiusio asmens baudmė	54,86	0,68*	3,89 (0,84) ^b	3,78 (0,90) ^b	3,36 (0,97) ^a

Pastaba: naudotas Bonferroni post hoc testas. * $p < 0,001$. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu. a – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi tarp visų nusikaltimų įvertinimo, b – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo įvertinimo vidurkio.

Gauta, kad smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo atveju nusikaltėliui paskirta baudmė buvo didesnė palyginus su smurtinių neapykantos elementų neturinčiu ir nesmurtiniu neapykantos elementų turinčiu nusikaltimais (Wilks' $\lambda = 0,68$, $p < 0,001$). Baudmės abiem smurtiniams nusikaltimams statistiškai reikšmingai nesiskyrė.

Vėliau, pasitelkiant dvifaktoriinę dispersinę analizę (ANOVA) buvo tikrinami skirtumai tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų baudmės priskyrimo nusikaltimą įvykdžiusiam

asmeniui. Gauti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų nusikaltimų sunkumo vertinimo (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens bausmės paskyrimo dydžio palyginimas tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų grupių.

	F (df)	p	Teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų grupė	Išklaususių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų asmenų grupė	Teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupė
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Smurtinę neapykantos elementų turinčią nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens bausmė	4,56 (2, 237)	0,011	3,69 (0,90) ^c	3,76 (0,86) ^c	4,06 (0,77) ^b
Smurtinę neapykantos elementų neturinčią nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens bausmė	4,60 (2, 238)	0,011	3,54 (1,04) ^c	3,72 (0,86)	3,98 (0,81) ^a
Nesmurtinę neapykantos elementų turinčią nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens bausmė	3,88 (2, 238)	0,022	3,15 (0,96) ^c	3,28 (1,00)	3,57 (0,91) ^a

Pastaba: naudotas Bonferroni post hoc testas. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu. a – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų grupės įvertinimo vidurkio, b – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi tarp skirtingų teisinio išsimokslinimo grupių įvertinimo vidurkio, c – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupės įvertinimo vidurkio.

Nustatyta, kad vertinant smurtinę neapykantos elementų turinčią nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens bausmę, teisinio išsimokslinimo neturintys tiriamieji priskyre didžiausią bausmę, palyginus su teisinį išsimokslinimą turinčius ir išklusiusius vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų tiriamuosius ($F(2, 237) = 4,56, p = 0,011$). Rasta, kad teisinį išsimokslinimą turintys tiriamieji, palyginus su teisinio išsimokslinimo neturinčiais tiriamaisiais, smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo vykdytojui dažniau priskyre mažesnę bausmę ($F(2, 238) = 4,60, p = 0,011$). Gauta, kad teisinio išsimokslinimo neturintys tiriamieji dažniau priskyre didesnę bausmę nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui, palyginus su teisinį išsimokslinimą turinčiais tiriamaisiais ($F(2, 238) = 3,88, p = 0,022$).

Taip pat, pasitelkus pasikartojančių matavimų analizę (ANOVA) gauti statistiškai reikšmingi skirtumai palygintas tų pačių išsimokslinimo tiriamųjų grupių bausmių dydžio paskyrimo vidurkis vertinant skirtingas situacijas (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Skirtingo teisinio išsimokslinimo tiriamųjų nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens bausmės palyginimas tarp nusikaltimų.

	F	Wilks' lambda	Smurtinis neapykantos elementų turintis nusikaltimas	Smurtinis neapykantos elementų neturintis nusikaltimas	Nesmurtinis neapykantos elementų turintis nusikaltimas
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų grupė	15,39	0,62*	3,69 (0,90) ^a	3,54 (1,04) ^a	3,15 (0,96) ^b
Išklaususių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų asmenų grupė	16,59	0,73*	3,76 (0,86) ^a	3,72 (0,87) ^a	3,27 (1,00) ^b
Teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupė	25,25	0,65*	4,06 (0,77) ^a	3,98 (0,81) ^a	3,57 (0,91) ^b

Pastaba: naudotas Bonferroni post hoc testas. * $p < 0,001$. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu. a – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo įvertinimo vidurkio, b – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi tarp visų nusikaltimų įvertinimo.

Rasta, kad teisinį išsimokslinimą turintys tiriamieji panašią bausmę skyrė abiem smurtinius nusikaltimus įvykdžiusiems asmenims ir kiek mažesnę asmeniui įvykdžiusiam nesmurtinį neapykantos elementų turintį nusikaltimą (Wilks' $\lambda = 0,62$, $p < 0,001$). Gauta, kad išklausę vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų tiriamieji taip pat, panašią bausmę skyrė abiem smurtinius nusikaltimus įvykdžiusiems asmenims ir kiek mažesnę įvykdžiusiam nesmurtinį nusikaltimą (Wilks' $\lambda = 0,73$, $p < 0,001$). Nustatyta, kad teisinio išsimokslinimo neturintys tiriamieji nesmurtinį neapykantos nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui priskyrė mažesnę bausmę, nei asmenims, kurie įvykdė smurtinius nusikaltimus (Wilks' $\lambda = 0,65$, $p < 0,001$).

Taigi, gauta, kad priskiriant bausmę smurtinį neapykantos elementų turintį nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui, teisinio išsimokslinimo neturintys tiriamieji dažniau parinkdavo didesnę bausmę, palyginus su teisinį išsimokslinimą turinčiais ir išklaususiais vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų tiriamaisiais. Teisinio išsimokslinimo neturintys tiriamieji taip pat, palyginus su teisinį išsimokslinimą turinčiais tiriamaisiais priskyrė didesnę bausmę nusikaltėliui ir vertinant smurtinį neapykantos elementų neturintį nusikaltimą bei nesmurtinį neapykantos elementų turintį nusikaltimą. Visos grupės priskyrė mažesnes bausmes nesmurtinį neapykantos nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui ir didesnes smurtinius nusikaltimus įvykdžiusiems asmenims. Priskirtos bausmės dydis nesiskiria tarp smurtinių neapykantos elementų turinčių ir neturinčių nusikaltimų. Gauti rezultatai atskleidė, kad trečia hipotezė nepasitvirtino, teisinį išsimokslinimą turintys tiriamieji didesnės bausmės nepriskyrė neapykantos elementų turinčio smurtinio nusikaltimo vykdytojui palyginus su teisinio išsimokslinimo neturinčiais tiriamaisiais.

3.4. Neapykantos elementų turinčių nusikalstamų veikų vertinimo skirtumai tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų

Siekiant patikrinti ketvirtą tyrimo hipotezę, kuri nurodo, kad teisinį išsimokslinimą turintys asmenys, palyginus su teisinio išsimokslinimo neturinčiais asmenimis, neapykantos elementų turinčių nusikaltimų atveju dažniau atpažins nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimus, aukos įgimtas savybes ir neapykantos emociją kaip prisidėjusius prie nusikaltimo įvykdymo. Pirma, buvo analizuojami atsakymai vertinant smurtinį neapykantos elementų nusikaltimą. Antra, buvo analizuojami atsakymai į nesmurtinį neapykantos elementų turintį nusikaltimą. Trečia, buvo patikrinti atsakymai į smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo vertinimą.

Smurtinio neapykantos nusikaltimo vertinimo palyginimas. Pasitelkus vienfaktorinę dispersinę analizę (ANOVA) nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp teisinį išsimokslinimą turinčių, išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų ir teisinio išsimokslinimo neturinčių tiriamųjų grupių vertinant smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo motyvus (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. *Smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo motyvų vertinimo vidurkių palyginimas tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų.*

	F (df)	p	Teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų grupė	Išklaususių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų asmenų grupė	Teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupė
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	2,18 (2, 235)	0,04	0,39 (0,28) ^a	0,32 (0,16) ^{ac}	0,37 (0,26) ^a
Būseną įvykio metu (pvz., apsvaigimas)	0,53 (2, 237)	0,56	0,63 (0,33)	0,69 (0,30)	0,68 (0,03)
Įsitikinimai (pvz., religija)	0,10 (2, 237)	0,59	0,72 (0,32)	0,68 (0,30)	0,77 (0,30)
Nusikaltimo aukos:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	0,96 (2, 238)	0,39	0,62 (34)	0,70 (0,33)	0,65 (0,34)
Elgesys aprašytos situacijos metu	2,66 (2, 236)	0,07	1,42 (0,37)	1,56 (0,38)	1,48 (0,39)
Nusikalstamai veikai įvykdyti susidarius palankios aplinkybės	1,67 (2, 233)	0,19	0,45 (0,28)	0,50 (0,30)	0,54 (0,31)

Pastaba: naudotas Bonferroni post hoc testas. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu. a – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų asmenų grupės įvertinimo vidurkio, b – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupės įvertinimo vidurkio.

Nustatyta, kad išklaususių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų turimųjų grupė rečiau įvardindavo nusikaltimą įvykdžiusio asmens įgimtas savybes kaip įtaką dariusias palyginus su teisinį išsimokslinimą turinčiais ir jo neturinčiais tiriamaisiais ($F(2, 235) = 2,18; p = 0,04$).

Taip pat nustatyti skirtumai tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų vertinant smurtinio neapykantos nusikaltimo emocijas ir bausmę (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. Smurtinį neapykantos elementų turintį nusikaltimą įvykdžiusio asmens emocijų atpažinimo dažnumo ir bausmės vertinimo vidurkių palyginimas tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų.

	F (df)	p	Teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų grupė	Išklaususių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų asmenų grupė	Teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupė
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens patiriama(s):					
Liūdesys	1,93 (2, 234)	0,05	1,18 (0,28) ^b	1,30 (0,40) ^a	1,23 (0,35)
Neapykanta	1,84 (2, 237)	0,05	0,76 (0,33)	0,73 (0,31) ^c	0,81 (0,29) ^b
Susierzinimas	1,34 (2, 236)	0,26	0,74 (0,31)	0,66 (0,30)	0,67 (0,30)
Pyktis	1,46 (2, 231)	0,23	0,74 (0,32)	0,70 (0,30)	0,77 (0,30)
Pavydas	6,03 (2, 231)	0,003	1,30 (0,45) ^c	1,44 (0,42)	1,56 (0,44) ^a
Pasišlykštėjimas	0,23 (2, 231)	0,80	0,64 (0,33)	0,61 (0,31)	0,64 (0,31)
Baimė	3,60 (2, 233)	0,03	1,32 (0,39) ^c	1,47 (0,37)	1,50 (0,39) ^a
Pažeminimas	1,87 (2, 233)	0,16	1,30 (0,42)	1,44 (0,44)	1,39 (0,43)
Nusikalstamą veiką vykdžiusio asmens bausmė	1,06 (2, 238)	0,35	0,89 (0,62)	0,78 (0,64)	0,73 (0,58)

Pastaba: naudotas Bonferroni post hoc testas. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu. a – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų grupės įvertinimo vidurkio, b – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo išklaususių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų asmenų grupės įvertinimo vidurkio, c – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupės įvertinimo vidurkio.

Gauta, kad nusikaltimą įvykdžiusio asmens liūdesys dažniau atpažintas išklaususių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų turimųjų palyginus su teisinį išsimokslinimą turinčiais tiriamaisiais ($F(2, 234) = 1,93; p = 0,05$). Neapykanta dažniau atpažinta teisinio išsimokslinimo neturinčių tiriamųjų grupės palyginus su išklaususių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų grupe ($F(2, 237) = 1,84; p = 0,05$). Pavydas rečiau atpažįstamas teisinį išsimokslinimą turinčių turimųjų palyginus su teisinio išsimokslinimo neturinčiais tiriamaisiais ($F(2, 231) = 6,03; p = 0,003$). Baimė dažniau atpažįstama teisinio išsilavinimo turinčių asmenų grupėje palyginus su teisinį išsimokslinimą turinčiais asmenimis ($F(2, 233) = 3,60; p = 0,03$). Vertinant kitus nusikaltimo motyvus, nusikaltimą įvykdžiusio asmens patiriamas emocijas ir nusikaltimo sunkumą, skirtumų tarp skirtingą išsimokslinimą turinčių tiriamųjų grupių vertinimo nerasta.

Nesmurtinio neapykantos nusikaltimo vertinimo palyginimas. Pasitelkus vienfaktorinę dispersinę analizę (ANOVA) nustatyta, kad nėra statistiškai reikšmingų skirtumų tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo motyvų vertinimo (žr. 10 lentelė).

10 lentelė. *Nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo motyvų vertinimo vidurkių palyginimas tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų.*

	F (df)	p	Teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų grupė	Išklaususių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų grupė	Teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupė
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	0,003 (2, 236)	0,99	1,48 (0,42)	1,48 (0,40)	1,48 (0,44)
Būseną įvykio metu (pvz., apsvaigimas)	2,45 (2, 236)	0,09	0,47 (0,27)	0,60 (0,30)	0,51 (0,28)
Įsitikinimai (pvz., religija)	0,51 (2, 238)	0,60	0,75 (0,31)	0,75 (0,29)	0,79 (0,28)
Nusikaltimo aukos:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	0,77 (2, 236)	0,46	0,53 (0,34)	0,47 (0,29)	0,51 (0,31)
Elgesys aprašytos situacijos metu	0,26 (2, 238)	0,77	0,83 (0,61)	0,77 (0,60)	0,81 (0,60)
Nusikalstamai veikai įvykdyti susidarius palankios aplinkybės	0,43 (2, 236)	0,65	0,54 (0,31)	0,55 (0,33)	0,59 (0,31)

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai.

Tačiau rasti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp teisinį išsimokslinimą turinčių, išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų ir teisinio išsimokslinimo neturinčių tiriamųjų grupių vertinant nesmurtinio neapykantos nusikaltimo emocijų ir bausmės vertinimo (žr. 11 lentelę).

Gauta, kad teisinio išsimokslinimo neturintys tiriamieji dažniau įvardino pyktį kaip emociją, kurią galėjo patirti nusikalstamą veiką įvykdęs asmuo, palyginus su teisinį išsimokslinimą turinčių ir išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų tiriamaisiais ($F(2, 236) = 4,29; p = 0,005$). Pavydas taip pat buvo dažniau įvardinamas teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupės palyginus su teisinį išsimokslinimą turinčių ir išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų tiriamaisiais ($F(2, 234) = 4,40; p = 0,004$). Pažeminimas rečiausiai buvo įvardinamas teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų grupėje palyginus su išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų ir teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupėmis ($F(2, 236) = 3,40; p = 0,04$). Vertinant

kitus nusikaltimo motyvus, nusikaltimą įvykdžiusio asmens patiriamas emocijas ir nusikaltimo sunkumą, skirtumų tarp skirtingą išsimokslinimą turinčių tiriamųjų grupių vertinimo nerasta.

11 lentelė. Nesmurtinės neapykantos elementų turinčios situacijos vertinimo vidurkių palyginimas tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų.

	F (df)	p	Teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų grupė	Išklaususių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų grupė	Teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupė
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens patiriama(s):					
Liūdesys	1,54 (2, 234)	0,07	1,21 (0,27)	1,31 (0,37)	1,32 (0,41)
Neapykanta	1,11 (2, 237)	0,11	0,79 (0,31)	0,79 (0,30)	0,85 (0,25)
Susierzinimas	1,05 (2, 235)	0,35	0,71 (0,30)	0,70 (0,29)	0,76 (0,29)
Pyktis	4,29 (2, 236)	0,005	0,69 (0,30) ^c	0,72 (0,30) ^c	0,82 (0,28) ^b
Pavydas	4,40 (2, 234)	0,004	1,40 (0,46) ^c	1,44 (0,40) ^c	1,60 (0,48) ^b
Pasišlykštėjimas	0,16 (2, 236)	0,86	0,69 (0,31)	0,72 (0,32)	0,72 (0,30)
Baimė	2,06 (2, 234)	0,13	1,36 (0,42)	1,44 (0,41)	1,50 (0,41)
Pažeminimas	3,40 (2, 236)	0,04	1,28 (0,34) ^b	1,46 (0,44) ^a	1,43 (0,44) ^a
Nusikalstamą veiką vykdydžiusio asmens bausmė	0,12 (2, 238)	0,89	0,86 (0,53)	0,85 (0,60)	0,82 (0,51)

Pastaba: naudotas Bonferroni post hoc testas. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu. a – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų grupės įvertinimo vidurkio, b – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių grupių įvertinimo vidurkio, c – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupės įvertinimo vidurkio.

Smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo vertinimo palyginimas. Pasitelkus vienfaktorinę dispersinę analizę (ANOVA) nustatyta, kad nėra statistiškai reikšmingų skirtumų vertinant smurtinio neapykantos elementų neturintį nusikaltimą įvykdžiusio asmens motyvus tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų (žr. 12 lentelę).

12 lentelė. *Smurtinį neapykantos elementų neturintį nusikaltimą įvykdžiusio asmens motyvų vertinimo vidurkių palyginimas.*

	F (df)	p	Teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų grupė	Išklaususių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų grupė	Teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupė
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	0,24 (2, 236)	0,79	1,39 (0,34)	1,35 (0,35)	1,38 (0,37)
Būsena įvykio metu (pvz., apsvaigimas)	0,22 (2, 238)	0,80	0,73 (0,33)	0,76 (0,31)	0,75 (0,30)
Įsitikinimai (pvz., religija)	0,49 (2, 238)	0,61	0,84 (0,56)	0,88 (0,56)	0,80 (0,51)

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai.

Taip pat nerasta skirtumų tarp smurtinio neapykantos nusikaltimo aukos ir aplinkos motyvų vertinimo (žr. 13 lentelę).

13 lentelė. *Smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo aukos ir aplinkos motyvų vertinimo vidurkių palyginimas.*

	F (df)	p	Teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų grupė	Išklaususių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų grupė	Teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupė
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikaltimo aukos:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	1,40 (2, 234)	0,08	1,49 (0,46)	1,43 (0,38)	1,53 (0,42)
Elgesys aprašytos situacijos metu	0,70 (2, 238)	0,50	0,87 (0,56)	0,75 (0,63)	0,81 (0,56)
Nusikalstamai veikai įvykdyti susidarius palankios aplinkybės					
	0,84 (2, 236)	0,43	0,44 (0,28)	0,50 (0,29)	0,50 (0,30)

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai.

Gauti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp teisinį išsimokslinimą turinčių, išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų ir teisinio išsimokslinimo neturinčių tiriamųjų grupių vertinant smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo emocijas ir bausmę (žr. 14 lentelė).

14 lentelė. *Smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo emocijų ir bausmės vertinimo vidurkių palyginimas.*

	F (df)	p	Teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų grupė	Išklaususių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų grupė	Teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupė
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens patiriama(s):					
Liūdesys	1,33 (2, 234)	0,27	1,19 (0,32)	1,28 (0,35)	1,26 (0,33)
Neapykanta	3,53 (2, 237)	0,03	0,56 (0,32)	0,50 (0,27) ^c	0,62 (0,30) ^b
Susierzinimas	1,39 (2, 235)	0,25	0,66 (0,30)	0,66 (0,30)	0,73 (0,30)
Pyktis	0,56 (2, 237)	0,57	0,71 (0,30)	0,72 (0,30)	0,76 (0,29)
Pavydas	4,15 (2, 234)	0,02	1,48 (0,42) ^c	1,51 (0,40) ^c	1,65 (0,40) ^{ab}
Pasišlykštėjimas	2,64 (2, 236)	0,07	1,46 (0,40)	1,54 (0,41)	1,62 (0,41)
Baimė	1,69 (2, 235)	0,19	1,33 (0,37)	1,38 (0,39)	1,45 (0,39)
Pažeminimas	2,46 (2, 235)	0,09	1,32 (0, 33)	1, 46 (0,45)	1,47 (0,44)
Nusikalstamą veiką vykdžiusio asmens bausmė					
	4,72 (2, 238)	0,01	1,02 (0,60) ^{bc}	0,78 (0,60) ^a	0,72 (0,58) ^a

Pastaba: naudotas Bonferroni post hoc testas. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu. a – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų grupės įvertinimo vidurkio, b – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų asmenų grupės įvertinimo vidurkio, c – vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupės įvertinimo vidurkio.

Gauta, kad teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų grupė dažniau įvardijo neapykantą palyginus su išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų grupe ($F(2, 237) = 3,53; p = 0,03$). Rastas skirtumas tarp teisinio išsimokslinimo neturinčių tiriamųjų ir teisinį išsimokslinimą turinčių ar išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų tiriamųjų pavydo vertinimo. Teisinio išsimokslinimo neturintys tiriamieji dažniau atpažindavo pavydą, palyginus su kitomis išsimokslinimo grupėmis ($F(2, 234) = 4,15; p = 0,02$). Taip pat gauta, kad teisinį išsimokslinimą turintys asmenys dažniau paskirdavo sunkesnę bausmę smurtinio nusikaltimo atveju palyginus su kitomis teisinio išsimokslinimo tiriamųjų grupėmis ($F(2, 238) = 4,72; p = 0,01$).

Apibendrinant, rasti skirtumai tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų nusikaltimų vertinimo. Pirma, rasti skirtumai tarp smurtinio neapykantos nusikaltimo vertinimo ir teisinio išsimokslinimo. Gauta, kad tiriamųjų išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų, palyginus su kitomis teisinio išsimokslinimo grupėmis nusikaltimą įvykdžiusio asmens įgimtų savybių vertinimas skiriasi. Turintys arba neturintys teisinio išsimokslinimo rečiau įvardija nusikaltimą įvykdžiusio asmens įgimtas savybes kaip turėjusias įtaką nusikalstamos veikos įvykdymui. Pavydą ir baimę, teisinį išsimokslinimą turintys tiriamieji rečiau atpažįsta, palyginus su teisinio išsimokslinimo neturinčiais tiriamaisiais. Liūdesį dažniau atpažįsta išklausę vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų tiriamieji palyginus su teisinį išsimokslinimą turinčiais tiriamaisiais. Neapykantą dažniau atpažįsta teisinio išsimokslinimo neturintys tiriamieji, palyginus su išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų.

Antra, nustatyti skirtumai tarp teisinio išsimokslinimo ir nesmurtinio neapykantos nusikaltimo vertinimo. Pyktis ir pavydas dažniau atpažįstamas teisinio išsimokslinimo neturinčių tiriamųjų palyginus su kitomis teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų grupėmis. Pažeminimas rečiausiai atpažįstamas teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų palyginus su kitomis teisinio išsimokslinimo grupėmis.

Trečia, gauti skirtumai tarp smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo vertinimo ir teisinio išsimokslinimo. Neapykanta dažniau atpažįstama teisinio išsimokslinimo neturinčių tiriamųjų, palyginus su išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų tiriamųjų grupe. Pavydas dažniau nurodomas tiriamųjų, kurie neturi teisinio išsimokslinimo palyginus su kitomis teisinį išsimokslinimą turinčiomis grupėmis. Teisinį išsimokslinimą turintys tiriamieji skyrė didesnes bausmes nusikaltėliui, palyginus su kitomis teisinio išsimokslinimo grupėmis. Nors ir nustatyti skirtumai tarp teisinį išsimokslinimą turinčių grupių skirtingų nusikaltimų vertinimo, gauti rezultatai atskleidė, kad ketvirta hipotezė nepasitvirtino. Vertinant neapykantos nusikaltimus, teisinio išsimokslinimą turintys tiriamieji panašiai atpažino nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimus, aukos įgimtas savybes ir neapykantą kaip nusikaltimo motyvus.

3.5. Kiti nusikalstamų veikų vertinimo ypatumai

Šiame skyrelyje patikrinti nusikalstamų veikų vertinimo skirtumai tarp tiriamųjų lyties, amžiaus ir eksperimentinių grupių.

3.5.1. Nusikaltimų vertinimo skirtumai tarp moterų ir vyrų.

Pasitelkiant nepriklausomų imčių Student t-testą buvo patikrinti smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo vertinimo skirtumai tarp moterų ir vyrų. Rasti skirtumai tarp vyrų ir moterų smurtinio neapykantos nusikaltimo motyvų vertinimo (žr. 15 lentelę).

15 lentelė. *Moterų ir vyrų smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo motyvų vertinimo palyginimas.*

	Moterys	Vyrai			
	M (SD)		t	df	p
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	0,36 (0,23)	0,35 (0,23)	0,42	233	0,67
Būseną įvykio metu (pvz., apsvaigimas)	0,70 (0,31)	0,65 (0,30)	1,21	235	0,23
Įsitikinimai (pvz., religija)	0,76 (0,29)	0,67 (0,31)	2,16	236	0,32
Nusikaltimo aukos:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	0,68 (0,33)	0,65 (0,33)	0,82	234	0,41
Elgesys aprašytos situacijos metu	1,55 (0,39)	1,40 (0,36)	2,89	234	0,004
Nusikalstamai veikai įvykdyti susidarius palankios aplinkybės	0,50 (0,30)	0,50 (0,30)	0,12	231	0,91

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Gauta, kad moterys palyginus su vyrais dažniau įvardino aukos elgesį situacijos metu kaip prisidėjusį prie nusikaltimo įvykdymo ($T(234) = 2,89$; $p = 0,004$). Kitų statistiškai reikšmingų skirtumų tarp vyrų ir moterų smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo motyvų vertinimo.

Nustatyti skirtumai ir tarp moterų ir vyrų smurtinio neapykantos nusikaltimo emocijų vertinimo (žr. 16 lentelę).

16 lentelė. Moterų ir vyrų smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo emocijų ir bausmės vertinimo palyginimas.

	Moterys	Vyrai	t	df	p
	M (SD)				
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens patiriama(s):					
Liūdesys	1,25 (0,37)	1,25 (0,35)	0,15	232	0,89
Neapykanta	0,80 (0,29)	0,73 (0,31)	1,92	235	0,06
Susierzinimas	0,78 (0,29)	0,56 (0,27)	5,47	234	<0,001
Pyktis	0,77 (0,29)	0,70 (0,31)	1,75	233	0,082
Pavydas	1,50 (0,44)	1,39 (0,43)	1,96	223	0,05
Pasišlykštėjimas	0,70 (0,31)	0,52 (0,28)	4,70	229	<0,001
Baimė	1,44 (0,39)	1,48 (0,38)	0,80	231	0,42
Pažeminimas	1,41 (0,43)	1,37 (0,45)	0,58	231	0,56
Nusikalstamą veiką vykdžiusio asmens bausmė	0,79 (0,62)	0,77 (0,61)	0,26	236	0,80

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Gauta, kad vyrai palyginus su moterimis, rečiau įvardino susierzinimą kaip emociją, kurią patyrė nusikaltimą įvykdęs asmuo ($T(234) = 5,47$; $p < 0,001$). Pavydas, dažniau buvo įvardinamas moterų, nei vyrų ($T(223) = 1,96$; $p = 0,05$). Moterys palyginus su vyrais, dažniau įvardino pasišlykštėjimą ($T(229) = 4,70$; $p < 0,001$). Vertinant kitas nusikaltimą įvykdžiusio asmens patiriamas emocijas ir nusikaltimo sunkumą, skirtumų tarp moterų ir vyrų vertinimų nerasta.

Pasitelkiant nepriklausomų imčių Student t-testą buvo patikrinti smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo vertinimo skirtumai tarp moterų ir vyrų (žr. 6 priedą). Rezultatai atskleidžia, kad nėra statistiškai reikšmingų skirtumų tarp moterų ir vyrų smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo vertinimo

Naudojant nepriklausomų imčių Student t-testą buvo patikrinti nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo vertinimo skirtumai tarp moterų ir vyrų (žr. 17 lentelę).

Rasta, kad moterys dažniau nei vyrai nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens įsitikinimus įvardino kaip prisidėjusius prie nusikalstamos veikos įvykdymo ($T(236) = 2,45$; $p = 0,02$). Gauta, kad vyrai rečiau nei moterys vertindami nesmurtinį neapykantos nusikaltimą įvardino liūdesį kaip emociją, kurią patyrė nusikaltimą įvykdęs asmuo ($T(232) = 1,95$; $p = 0,05$). Nustatyta, kad moterys dažniau nei vyrai įvardino susierzinimą kaip emociją, kurią galėjo patirti nusikaltimą įvykdęs asmuo ($T(233) = 2,83$; $p = 0,01$). Pasišlykštėjimas buvo rečiau įvardintas vyrų negu moterų vertinant neapykantos elementų turinčio nesmurtinio nusikaltimo situaciją ($T(234) = 2,63$; $p = 0,01$). Vertinant kitus nusikaltimo motyvus, nusikaltimą įvykdžiusio asmens patiriamas emocijas ir nusikaltimo sunkumą, skirtumų tarp moterų ir vyrų vertinimų nerasta.

17 lentelė. Moterų ir vyrų nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo vertinimo palyginimas.

	Moterys	Vyrai	t	df	p
	M (SD)				
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	1,51 (0,43)	1,44 (0,39)	1,14	234	0,26
Būsena įvykio metu (pvz., apsvaigimas)	0,55 (0,29)	0,49 (0,27)	1,68	234	0,09
Įsitikinimai (pvz., religija)	0,80 (0,29)	0,71 (0,29)	2,45	236	0,02
Nusikaltimo aukos:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	0,53 (0,32)	0,47 (0,28)	1,40	234	0,16
Elgesys aprašytos situacijos metu	0,83 (0,60)	0,73 (0,58)	1,37	236	0,17
Nusikalstamai veikai įvykdyti susidarius palankios aplinkybės	0,56 (0,32)	0,56 (0,31)	0,16	234	0,87
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens patiriama(s):					
Liūdesys	1,33 (0,39)	1,24 (0,33)	1,95	232	0,05
Neapykanta	0,83 (0,28)	0,80 (0,29)	0,62	235	0,54
Susierzinimas	0,77 (0,28)	0,66 (0,29)	2,83	233	0,01
Pyktis	0,78 (0,29)	0,73 (0,29)	1,35	234	0,18
Pavydas	1,54 (0,45)	1,43 (0,45)	1,84	232	0,07
Pasišlykštėjimas	0,76 (0,30)	0,65 (0,31)	2,63	234	0,01
Baimė	1,46 (0,41)	1,43 (0,41)	0,47	232	0,64
Pažeminimas	1,45 (0,42)	1,36 (0,43)	1,49	234	0,14
Nusikalstamą veiką vykdžiusio asmens bausmė	0,79 (0,52)	0,90 (0,58)	1,47	236	0,14

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Apibendrinant, vertinant smurtinį neapykantos turintį nusikaltimą, moterys dažniau nei vyrai nurodo, kad aukos elgesys aprašytos situacijos metu gali lemti nusikaltimo įvykdymą. Kitų skirtumų tarp smurtinio neapykantos nusikaltimo motyvų vertinimo tarp lyčių nerasta. Nerasta jokių skirtumų tarp moterų ir vyrų nesmurtinio neapykantos nusikaltimo vertinimo. Rasti skirtumai tarp vyrų ir moterų smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo vertinimo. Gauta, kad moterys dažniau įvardija nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimus kaip lėmusius nusikalstamos veikos įvykdymą palyginus su vyrais. Taip pat gauta, kad moterys dažniau nei vyrai atpažino liūdesį, susierzinimą ir pasišlykštėjimą vertinant smurtinį neapykantos elementų turintį nusikaltimą įvykdžiusio asmens patiriamas emocijas. Kitų reikšmingų skirtumų tarp moterų ir vyrų nusikaltimų vertinimų nerasta.

3.5.2. Amžiaus ir nusikaltimų vertinimo ypatumai

Pasitelkiant Spearman koreliaciją ieškota ryšių tarp amžiaus ir smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo vertinimo (žr. 18 lentelė).

18 lentelė. Amžiaus ir smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo vertinimo ryšys.

Kintamieji	Amžius rs	p
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens:		
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	-0,09	0,15
Būsena įvykio metu (pvz., apsvaigimas)	-0,02	0,77
Įsitikinimai (pvz., religija)	-0,18	0,005
Nusikaltimo aukos:		
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	-0,13	0,04
Elgesys aprašytos situacijos metu	0,02	0,74
Nusikalstamai veikai įvykdyti susidarius palankios aplinkybės		
	-0,11	0,09
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens patiriama(s):		
Liūdesys	-0,03	0,60
Liūdesys	-0,07	0,26
Neapykanta	-0,02	0,82
Susierzinimas	-0,02	0,76
Pyktis	-0,02	0,76
Pavydas	-0,07	0,31
Pasišlykštėjimas	0,01	0,85
Baimė	0,03	0,60
Pažeminimas		
Nusikalstamą veiką vykdžiusio asmens bausmė	0,09	0,15

Pastaba: naudota Spearman koreliacija. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Gauta, kad yra ryšys tarp amžiaus ir nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens įsitikinimų vertinimo ($rs = -0,18$; $p = 0,005$). Kuo vyresnis tiriamasis, tuo rečiau nurodė nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimus, kaip vieną iš nusikaltimo motyvų. Nustatyta, kad yra statistiškai reikšmingos sąsajos tarp tyrimo dalyvių amžiaus ir tarp nusikaltimo aukos įgimtų savybių vertinimo ($rs = -0,13$; $p = 0,005$). Kuo vyresnis tyrimo dalyvis, tuo rečiau jis ar ji įvardins nusikaltimo aukos įgimtas savybes, kaip nusikaltimo įvykdymo motyvą. Kitų statistiškai reikšmingų sąsajų tarp nusikaltimo vertinimo motyvų, emocijų, nusikaltimo sunkumo vertinimo ir amžiaus nerasta.

Pasitelkiant Spearman koreliaciją ieškota ryšių tarp amžiaus ir smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo vertinimo (žr. 19 lentelę).

19 lentelė. Amžiaus ir smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo vertinimo ryšys

Kintamieji	Amžius	p
	rs	
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens:		
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	-0,02	0,72
Būsena įvykio metu (pvz., apsvaigimas)	-0,07	0,30
Įsitikinimai (pvz., religija)	0,02	0,82
Nusikaltimo aukos:		
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	-0,06	0,35
Elgesys aprašytos situacijos metu	-0,15	0,02
	-0,09	0,18
Nusikalstamai veikai įvykdyti susidarius palankios aplinkybės	-0,09	0,15
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens patiriama(s):		
Liūdesys	0,05	0,45
Neapykanta	-0,03	0,66
Susierzinimas	0,08	0,05
Pyktis	0,06	0,35
Pavydas	0,13	0,05
Pasišlykštėjimas	0,07	0,28
Baimė	0,003	0,96
Pažeminimas		
Nusikalstamą veiką vykdžiusio asmens bausmė	0,14	0,03

Pastaba: naudota Spearman koreliacija. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai.

Nustatyta, kad yra statistiškai reikšmingos sąsajos tarp amžiaus ir nusikaltimo aukos elgesio vertinimo ($rs = -0,15$; $p = 0,02$). Kuo vyresnis tiriamasis, tuo rečiau nurodė nusikaltimo aukos elgesį, kaip vieną iš nusikaltimo motyvų. Rastas ryšys tarp tyrimo dalyvių amžiaus ir pasišlykštėjimo vertinimo ($rs = 0,13$; $p = 0,05$). Kuo jaunesnis tyrimo dalyvis, tuo rečiau jis ar ji įvardins nusikaltimą įvykdžiusį asmenį kaip patyrusį pasišlykštėjimą nusikalstamos veikos metu. Taip pat rastos sąsajos tarp tiriamųjų amžiaus ir bausmės paskyrimo dydžio ($rs = 0,14$; $p = 0,03$). Kuo vyresnis tiriamasis, tuo sunkesnę bausmę priskyrė nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui. Kitų statistiškai reikšmingų sąsajų tarp nusikaltimo vertinimo motyvų, emocijų ir amžiaus nerasta.

Pasitelkiant Spearman koreliaciją ieškota ryšių tarp amžiaus ir nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo vertinimo (žr. 20 lentelę).

20 lentelė. Amžiaus ir nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo vertinimo ryšys.

Kintamieji	Amžius	P
	rs	
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens:		
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	-0,07	0,26
Būsena įvykio metu (pvz., apsvaigimas)	-0,07	0,30
Įsitikinimai (pvz., religija)	-0,22	<0,001
Nusikaltimo aukos:		
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	-0,08	0,23
Elgesys aprašytos situacijos metu	0,07	0,32
	-0,06	0,35
Nusikalstamai veikai įvykdyti susidarius palankios aplinkybės		
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens patiriama(s):	-0,05	0,46
Liūdesys	-0,07	0,27
Neapykanta	-0,04	0,50
Susierzinimas	-0,001	0,99
Pyktis	-0,02	0,71
Pavydas	-0,16	0,02
Pasišlykštėjimas	0,003	0,97
Baimė	0,04	0,55
Pažeminimas		
Nusikalstamą veiką vykdančio asmens bausmė	0,06	0,37

Pastaba: naudota Spearman koreliacija. M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Gauta, kad yra ryšys tarp amžiaus ir nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens įsitikinimų vertinimo ($rs = -0,22$; $p < 0,001$). Kuo vyresnis tiriamasis, tuo rečiau nurodė nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimus, kaip vieną iš nusikaltimo motyvų. Nustatyta, kad yra statistiškai reikšmingos sąsajos tarp tyrimo dalyvių amžiaus ir pasišlykštėjimo vertinimo ($rs = -0,16$; $p = 0,02$). Kuo vyresnis tyrimo dalyvis, tuo rečiau jis ar ji įvardins pasišlykštėjimą, kaip nusikaltimo metu nusikaltimą įvykdžiusio asmens patirtą jausmą. Kitų statistiškai reikšmingų sąsajų tarp nusikaltimo vertinimo motyvų, emocijų, nusikaltimo sunkumo vertinimo ir amžiaus nerasta.

Apibendrinant, rastos reikšmingos sąsajos tarp tiriamųjų amžiaus ir nusikaltimų vertinimo. Pirma, gauta, kad vertinant smurtinį neapykantos nusikaltimą, kuo vyresnis tiriamasis tuo rečiau jis ar ji įvardins nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimus bei aukos įgimtas savybes kaip lėmusias nusikaltimo įvykdymą. Antra, vertinant smurtinį neapykantos elementų neturintį nusikaltimą, kuo vyresni tiriamieji tuo rečiau jie pažymėjo, kad aukos elgesys nusikaltimo metu prisidėjo prie nusikalstamos veikos įvykdymo. Taip pat, kuo vyresnis tiriamasis tuo dažniau jis ar ji pažymėjo pavydą, kaip nusikaltimą įvykdžiusio asmens patirtą emociją veikos vykdomo metu. Be to, rasta, kad

kuo vyresnis tiriamasis tuo didesnę bausmę skirs smurtinį neapykantos nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui. Galiausiai, nustatyta, kad yra sąsajų tarp amžiaus ir nesmurtinio neapykantos nusikaltimo vertinimo. Gauta, kad kuo vyresnis tiriamasis tuo rečiau jis ar ji pažymės nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimus kaip lėmusius nusikalstamą veiką. Pavydas taip pat rečiau įvardijamas vyresnio amžiaus tiriamųjų. Kitų sąsajų tarp amžiaus ir nusikaltimų vertinimų nerasta.

3.5.3. Eksperimentinių grupių ir nusikaltimų vertinimo ypatumai

Šiam tyrimui buvo nuspręsta daryti kartotinių matavimų planą atsitiktine tvarka tiriamiesiems pateikiant anksčiau aprašytas situacijas. Šis planas pasirinktas siekiant išvengti ankstesnių perskaitytų ir įvertintų situacijų poveikio vėliau pateiktoms situacijoms. Iš viso buvo šešios eksperimentinės grupės, kuriose skirtingą tvarka buvo pateikiamos trys nusikalstamų veikų vinjetės. Pasitelkiant vienfaktorinę dispersinę analizę (ANOVA) ieškota skirtumų tarp šešių eksperimentinių grupių ir smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo vertinimo (žr. 7 priedą). Rezultatai atskleidė, kad nebuvo jokių statistiškai reikšmingų skirtumų tarp eksperimentinių grupių vertinant smurtinį neapykantos elementų turintį nusikaltimą. Patikrinta, ar yra skirtumų ir tarp eksperimentinių grupių vertinimo analizuojant atsakymus apie smurtinį neapykantos elementų neturintį nusikaltimą (žr. 8 priedą). Gauta, kad statistiškai reikšmingų skirtumų tarp eksperimentinių grupių ir smurtinio neapykantos nusikaltimo vertinimo nėra. Galiausiai, analizuoti skirtumai vertinant nesmurtinį neapykantos elementų turintį nusikaltimą tarp šešių eksperimentinių grupių (žr. 7 priedą). Nerasta jokių statistiškai reikšmingų skirtumų tarp eksperimentinių grupių ir nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo vertinimo.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Šiame skyrelyje tyrimo rezultatai bus aptarti pagal išsikeltus uždavinius. Pirma, aptartas nusikalstamų veikų motyvų atpažinimas. Antra, emocijų atpažinimas vertinant nusikalstamas veikas. Trečia, nusikalstamų veikų sunkumo įvertinimas. Ketvirta, nusikalstamų veikų vertinimo skirtumai tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų. Galiausiai aptarti tyrimo ribotumai bei pateiktos gairės tolesniems tyrimams.

4.1. Nusikalstamų veikų motyvų atpažinimas

Pirmu iškelto tyrimo uždaviniu buvo siekta įvertinti kokie nusikaltimo motyvai atpažįstami ir priskiriami nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui, nusikaltimo aukai ir aplinkai vertinant nusikaltimo aprašymą ir palyginti tarp nusikaltimų turinčių neapykantos elementų ir be jų. Buvo iškelta hipotezė (H1), kad vertinant neapykantos elementų turinčius nusikaltimus nusikaltimo motyvai, susiję su nusikalstama veika įvykdžiusio asmens įsitikinimais ir aukos įgimtomis savybėmis, bus atpažįstami dažniau nei vertinant neapykantos elementų neturinčių nusikaltimą. Nustatyta, kad nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimai dažniau buvo įvardijami kaip nusikaltimo motyvas neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo atveju. Taip pat gauta, kad aukos įgimtos savybės yra dažniau priskiriamos prie smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo motyvų palyginus su neapykantos elementų turinčiais nusikaltimais. Atsižvelgiant į gautus rezultatus, galima teigti, kad iškelta hipotezė nepasitvirtino. Be to gauta, kad nusikaltimą įvykdžiusio asmens įgimtos savybės dažniausiai buvo įvardintos kaip nusikalstamą veiką paskatinusios nesmurtinio neapykantos nusikaltimo atveju. Rečiausiai – smurtinio neapykantos nusikaltimo atveju. Smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo atveju tiriamieji dažniau įvardino nusikaltimą įvykdžiusio asmens būseną, kaip prisidėjusią prie nusikalstamos veikos įvykdymo. Rečiausiai būseną, kaip prisidėjusią prie nusikalstamos veikos tiriamieji įvardino nesmurtinio neapykantos nusikaltimo atveju. Tokie rezultatai neatitinka kitų autorių nustatytų sąsajų tarp nusikalstamą veiką įvykdžiusių asmenų įsitikinimų ir neapykantos nusikaltimų (pvz., van Bavel et al., 2018; Fischer et al., 2018). Rezultatai taip pat skiriasi nuo sąsajų, kurias kiti tyrėjai nustatė tarp neapykantos nusikaltimų ir aukos įgimtų savybių (pvz., Erentzen et al., 2018; Chapman, 2020).

Gautą kitokį rezultatą nei buvo iškelta hipotezė galėtų paaiškinti kitų autorių tyrimai. Pavyzdžiui, tai, kad tiriamieji rečiau įvardino nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimus kaip prisidėjusius prie veikos įvykdymo vertinant neapykantos nusikaltimus, palyginus su neapykantos elementų neturinčiu nusikaltimu gali paaiškinti tiriamųjų žinių apie šališkumą bei sąsajų su neapykanta trūkumas (Quarmby, 2008; Walters et al., 2018). Tai, kad aukos įgimtos savybės buvo

rečiau pažymimos kaip prie nusikaltimo prisidėjusios neapykantos elementų turinčių nusikaltimų atveju, palyginus su šių elementų neturinčiu nusikaltimu galėtų paaiškinti tai, kad šių nusikaltimų atveju kaip motyvas dažniau buvo paminėtas aukos elgesys. Pavyzdžiui, kaip Erentzen ir kolegės (2018) nustatė, kad tam tikrai neapykantos nusikaltimų atvejais, gali atsirasti aukos kaltinimas. Svarbu, paminėti tai, kad aukos elgesys buvo neaprašytas nei vienoje iš tiriamųjų vertintų situacijų. Manoma, kad tokie rezultatai gali atsirasti dėl tiriamųjų šališkumų aukos atveju, pavyzdžiui, Plumm ir kolegės (2010) gavo panašius rezultatus – nors auka nusikaltimo aprašyme nedarė nieko provokuojančio, tiriamieji, kurie buvo šališki aukos seksualinės orientacijos atžvilgiu dažniau kaltino auką išprovokavus nusikalstamą veiką. Tad, gautą kitoki nei tikėtasi rezultatą apie nusikaltimų motyvų vertinimą galėtų paaiškinti tai, kad tiriamieji galėjo priskirti aukoms dalinę kaltę dėl jų numanomo provokuojančio elgesio, o šis šališkumas galėjo atsirasti dėl tiriamųjų išankstinio nusistatymo dėl aukos aprašytų savybių.

4.2. Emocijų atpažinimas vertinant nusikaltimus

Antru tyrimo uždaviniu siekta įvertinti neapykantos emocijos atpažinimą vertinant nusikaltimus, kurie turi ir neturi neapykantos elementų. Iškelta hipotezė (H2), kad neapykantos emocija bus dažniau atpažįstama vertinant neapykantos elementų turinčius nusikaltimus palyginti su neapykantos elementų neturinčiu nusikaltimu. Tyrimo rezultatai atkleidė, kad tiek smurtinio, tiek nesmurtinio neapykantos elementų turinčių nusikaltimų atveju neapykanta, kurią galimai patyrė nusikaltimą vykdęs asmuo, buvo dažniau atpažįstama palyginus su neapykantos elementų neturinčiu nusikaltimu. Atsižvelgiant į gautus rezultatus, galima teigti, kad iškelta hipotezė pasitvirtino. Svarbu paminėti, kad pykčio, su kuriuo dažnai yra maišoma neapykanta, atpažinimo skirtumų tarp skirtingų nusikalstamų veikų vertinimo nebuvo. Tai rodo, kad tiriamieji geba atskirti šias dvi emocijas ir atpažinti neapykantos elementų turinčių nusikalstamų veikų atveju. Kiti tyrėjai pažymi, kad neapykantos elementas, nusikaltimų metu gali pasireikšti įvairiais būdais (pvz., išreikštu šališkumu), tačiau neapykantos emocija taip pat gali būti pastebima (Bell, 2002; Brudholm, 2015).

Taip pat, įdomu tai, kad kitos dvi emocijos siejamos su neapykanta – pavydas ir pasišlykštėjimas – neapykantos elementų neturinčio smurtinio nusikaltimo atveju dažniau buvo įvardinamos kaip vienos iš tų, kurias galėjo patirti nusikaltimą įvykdęs asmuo palyginus su neapykantos nusikaltimais. Šis rezultatas gali būti paaiškintas tuo, kad nesant pakankamai informacijos sprendimai apie nusikaltimą gali būti priimti motyvuojamo samprotavimo (*angl. motivated reasoning*). Tai reiškia, kad siekiant sau paaiškinti nusikalstamos veikos motyvą bet kokios detalės (net ir numanomos emocijos) gali prisidėti prie bandymo suprasti asmens elgesį (Lidén, 2020). Tad, kai kurie tiriamieji pavydą ir pasišlykštėjimą galėjo sieti su nusikaltimo motyvu, nesant kitų

smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo detalių. Be to, susierzinimas ir liūdesys dažniau buvo atpažįstamas nesmurtinio neapykantos nusikaltimo atveju palyginus su smurtiniais neapykantos turinčiais ir neturinčiais nusikaltimais. Tikėtina, kad tokie rezultatai gauti taip pat dėl motyvuojamo samprotavimo. Galima spėti, kad tiriamieji galėjo dėti pastangas užpildyti trūkstamas nusikaltimo detales ir taip susidaryti pilnesnį jo vaizdą bei taip sau paaiškinti nusikaltimo priežastis.

4.3. Nusikalstamų veikų sunkumo įvertinimas

Trečiu tyrimo uždaviniu siekta palyginti neapykantos elementų turinčių ir neapykantos elementų neturinčių nusikalstamų veikų suvoktą sunkumą. Trečioji tyrimo hipotezė (H3) buvo iškelta teigiant, kad neapykantos elementų turintis smurtinis nusikaltimas teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų bus vertinamas kaip sunkesnis nei neapykantos elementų neturintis smurtinis nusikaltimas. Ši hipotezė iškelta atsižvelgiant į tai, kad teisinį išsimokslinimą turintys asmenys turi daugiau bazinių žinių apie įvairias nusikalstamas veikas bei jas sunkinančias aplinkybes. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad teisinį išsimokslinimą turintys tiriamieji didesnes bausmes skyrė smurtinius nusikaltimus įvykdžiusiems asmenims palyginus su nesmurtinio nusikaltimo vykdytojui priskirta bausme. Gauta, kad statistiškai reikšmingo skirtumo tarp neapykantos elementų turinčio ir neapykantos elementų neturinčio smurtinių nusikaltimų vykdytojų bausmių priskyrimo nebuvo. Tai reiškia, kad teisinį išsimokslinimą turintys tiriamieji skirtų panašaus dydžio bausmes asmenims įvykdžiusiems tiek smurtinį neapykantos elementų turintį nusikaltimą, tiek smurtinį neapykantos elementų neturintį nusikaltimą. Tad rezultatų analizė atskleidė, kad iškelta hipotezė nepasitvirtino.

Viena iš paaiškinimo priežasčių, kodėl neapykantos elementų turinčio ir neturinčio smurtinių nusikaltimų sunkumo vertinimas buvo panašus galėtų būti susijusi su mažesne teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų intimi. Smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui skirta bausmės dydžio vidurkis yra didesnis nei smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo bausmė. Nors tarp šių bausmės vidurkių nebuvo nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas, vertėtų atsižvelgti į tai, kad nustatytas vidurkių skirtumo reikšmingumo lygmuo ($p = 0,08$) yra arti priimtino statistiškai reikšmingo lygmens. Galima teigti, kad esant didesnei teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų imčiai šis skirtumas galėtų tapti statistiškai reikšmingu, o šiuo atveju buvo užfiksuota tendencija. Kitas paaiškinimas galėtų būti toks, kad teisinį išsimokslinimą turintys tiriamieji neturi žinių apie neapykantos, kaip sunkinančios nusikalstamą veiką aplinkybės, kvalifikavimą (Walters et al., 2018). Tokiu atveju bazinės žinios apie baudžiamąją teisę leistų kvalifikuoti abi smurtines nusikalstamas veikas vienodai ir skirti panašią bausmę abiem nusikalstamas veikas įvykdžiusiems asmenims.

4.4. Neapykantos elementų turinčių nusikalstamų veikų vertinimo skirtumai tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų

Ketvirtu tyrimo uždaviniu siekta palyginti neapykantos elementų turinčių nusikaltimų vertinimą tarp teisinį išsimokslinimą turinčių ir teisinio išsimokslinimo neturinčių asmenų. Iškelta ketvirta hipotezė (H4), kad vertinant neapykantos elementų turinčius nusikaltimus, teisinį išsimokslinimą turintys asmenys, palyginus su asmenimis, kurie neturi teisinio išsimokslinimo, dažniau atpažins nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimus, aukos įgimtas savybes ir neapykantą kaip nusikaltimo motyvus.

Gauta, kad vertinant smurtinį neapykantos elementų turintį nusikaltimą teisinio išsimokslinimo lygis neturėjo įtakos nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimų prisidėjimo prie veikos įvykdymo atpažinimui. Tai reiškia, kad tiek teisinį išsimokslinimą turintys, tiek teisinio išsimokslinimo neturintys tiriamieji panašiu dažnumu nurodė, kad nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimai prisidėjo prie nusikalstamos veikos įvykdymo. Rasta, kad nusikaltimo aukos savybių priskyrimas dažnumu tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių grupių taip pat nesiskyrė. Neapykantos emocija nebuvo dažniau atpažinta tarp teisinį išsimokslinimą turinčių ir teisinio išsimokslinimo neturinčių tiriamųjų. Tačiau neapykantos emocijos atpažinimas skyrėsi tarp teisinio išsimokslinimo neturinčių ir išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų tiriamųjų. Teisinio išsimokslinimo neturintys asmenys dažniau atpažino neapykantą smurtinių nusikaltimų atveju. Analizuojant atsakymus į nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo klausimus nerasta jokių statistiškai reikšmingų skirtumų tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų grupių. Taip pat nerasti skirtumai tarp smurtinio neapykantos nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimų ir aukos įgimtų savybių atpažinimo dažnumo tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų. Rastas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp teisinio išsimokslinimo neturinčių ir išklausių vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų tiriamųjų atpažįstant neapykantą. Teisinio išsimokslinimo neturintys tiriamieji dažniau nurodė neapykantą kaip emociją, kuri galėjo prisidėti prie nusikalstamos veikos įvykdymo. Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad tyrimo hipotezė nepasitvirtino.

Viena iš tikėtinių šio tyrimo gautų rezultatų priežasčių gali būti teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų žinių trūkumas apie neapykantos nusikaltimus (European Union Agency for Fundamental Rights, 2018). Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje užfiksuojama mažas kiekis neapykantos nusikaltimų, gali rodyti, kad teisininkai neturi pakankamai žinių juos atpažinti. Taip pat, tai gali rodyti, kad Lietuvos teisinė sistema neteikia pirmenybės šiai nusikalstamų veikų grupei ir skiria mažai dėmesio specialistų mokymui šia tema (Mikša ir Guliakaitė, 2021). Dėl šios priežasties teisinį išsimokslinimą turintys ir jo neturintys tiriamieji turi panašų gebėjimą atpažinti neapykantos elementus vertinant nusikalstamas veikas.

4.5 Tyrimo ribotumai ir gairės tolesniems tyrimams

Apibendrinant svarbu paminėti, kad šis tyrimas turi keletą trūkumų, į kuriuos vertėtų atsižvelgti vertinant rezultatus ar planuojant panašius tyrimus ateityje. Pirma, tiriamieji buvo atrinkti patogiosios imties sudarymo principu. Siekiant kuo mažiau šališkų tyrimo rezultatų reikėtų tiriamuosius atrinkti atsitiktine tvarka. Antra, teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų imtis nepakankamai didelė. Taip pat teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų nebuvo klausta apie tai, ar jie tyrimo metu dirbo baudžiamosios teisės srityje. Atliekant tolimesnius tyrimus didesnė teisinį išsimokslinimą turinčių tiriamųjų imtis bei patikslinta jų darbinė padėtis galėtų suteikti daugiau įžvalgų apie specialistus, kurie tiesiogiai dirba su bylomis, tarp kurių gali būti ir neapykantos nusikaltimų. Didžioji dalis tiriamųjų buvo iš didžiųjų miestų bei turėjo aukštąjį išsilavinimą. Tai galėjo daryti įtaką rezultatams, pavyzdžiui, nepakankamai atsiskleisti socio-demografinių veiksnių sąsajas su tirtais kintamaisiais. Šiame tyrime buvo vertintos tik trys nusikalstamų veikų situacijos, o tai galėjo lemti rezultatus, specifinius šioms nusikalstamoms veikoms. Tad, tolimesniuose tyrimuose vertėtų pasitelkti ir daugiau neapykantos nusikaltimų situacijų, kurios galėtų praplėsti žinias apie nusikalstamų veikų vertinimą. Siekiant daugiau įžvalgų apie neapykantos nusikaltimus būtų galima koreguoti tyrimo metodiką ir pasitelkti kitokią nusikalstamų veikų medžiagą įvertinimui, pavyzdžiui, garso ar vaizdo medžiagą. Galiausiai, šiame tyrime analizuotos motyvų kategorijos buvo gana plačios. Todėl ne visiems tiriamiesiems galėjo būti aišku, kas jas apima, nors ir tyrime buvo pateikti pavyzdžiai. tolesniuose tyrimuose vertėtų pasigilinti į įvairius nusikalstamų veikų motyvacijų tipus ir pabandyti išskaidyti motyvus į smulkesnes kategorijas. Nepaisant ribotumų, šio tyrimo rezultatai atskleidžia reikšmingų įžvalgų apie neapykantos nusikaltimų vertinimo ypatumus bei papildo dar negausius neapykantos nusikaltimų tyrimų rezultatus Lietuvoje.

IŠVADOS

1. Nusikalstamų veikų motyvų atpažinimas yra nevienareikšmis:
 - 1.1. Nusikaltimą įvykdžiusio asmens įsitikinimai dažniau suvokiami kaip turėję įtakos nusikalstamos veikos įvykdymui neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo atveju palyginus su neapykantos nusikaltimais.
 - 1.2. Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens įgimtos savybės (pvz., lytis, rasė, tautybė) rečiausiai suvokiamos kaip turėjusios įtaką nusikalstamos veikos įvykdymui smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo atveju, dažniausiai – nesmurtinio neapykantos nusikaltimo atveju.
2. Neapykantos emocija yra dažniau atpažįstama kaip patirta nusikaltimą įvykdžiusio asmens vertinant neapykantos elementų turinčius nusikaltimus palyginus su neapykantos elementų neturinčiais nusikaltimais.
3. Neapykantos nusikaltimai nėra vertinami kaip sunkesni palyginus su neapykantos elementų neturinčiais nusikaltimais: smurtiniam neapykantos elementų turinčiam ir neturinčiam nusikaltimams skiriamos panašaus dydžio bausmės.
4. Skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų nusikaltimų motyvų ir emocijų atpažinimas yra nevienareikšmis:
 - 4.1. Asmens įvykdžiusio neapykantos nusikaltimą įsitikinimų atpažinimas kaip turėjęs įtaką nusikalstamos veikos įvykdymui vertinant neapykantos elementų turinčius ir neturinčius nusikaltimus nesiskiria tarp skirtingą teisinį išsimokslinimą turinčių asmenų.
 - 4.2. Nusikaltimo aukos įgimtas savybes teisinį išsimokslinimą turintys ir jo neturintys asmenys panašiu dažniu atpažįsta kaip lėmusias nusikaltimo įvykdymą.
 - 4.3. Teisinio išsimokslinimo neturintys asmenys dažniau atpažino neapykantos emociją vertinant smurtinius nusikaltimus palyginus su asmenimis išklačiusius vieną ar daugiau teisės disciplinos dalykų. Tačiau vertinimas nesiskyrė nuo teisinį išsimokslinimą turinčių grupės atpažinimo dažnio.

LITERATŪRA

- Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley Publishing and Indigenous Peoples.
- Aumer, K., Bahn, A. C. K., Janicki, C., Guzman, N., Pierson, N., Strand, S. E., & Totlund, H. (2016). Can't let it go: Hate in interpersonal relationships. *Journal of Relationships Research*, 7(2). DOI: 10.1017/jrr.2016.2.
- Aumer, K., Krebs Bahn, A. C., & Harris, S. (2015). Through the looking glass, darkly: Perceptions of hate in interpersonal relationships. *Journal of Relationships Research*. Advance online publication. doi:10.1017/jrr.2014.14.
- Bar-Tal, D. (2007). Sociopsychological Foundations of Intractable Conflicts. *American Behavioral Scientist*, 50(11), 1430–1453. DOI: <https://doi.org/10.1177/0002764207302462>.
- Barter, C., & Renold, E. (1999). The Use of Vignettes in Qualitative Research. *Social Research Update* (25). Paimta iš: <https://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU25.html>.
- Bell, J. (2002). Deciding When Hate Is a Crime: The First Amendment, Police Detectives, and the Identification of Hate Crime. *Articles by Maurer Faculty*. 369. Paimta iš: <https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1372&context=facpub>.
- Brudholm, T. (2015). Hate Crimes and Human Rights Violations. *Journal of Applied Philosophy*, 32(1), 82–97. doi:10.1111/japp.12079.
- Canter, D. V., & Ioannou, M. (2004). Criminals emotional experiences during crimes. *International Journal of Forensic Psychology*, 1 (2). pp. 71-81. ISSN 1448-4374.
- Cassese, E., & Weber, C. (2011). Emotion, Attribution, And Attitudes Toward Crime. *Journal of Integrated Social Sciences* 2(1): 63-97. Paimta iš: https://www.jiss.org /documents/volume_2/issue_1/JISS_2011_Attitudes_Toward_Crime.pdf.
- Chakraborti, N. (2018). Responding to hate crime: Escalating problems, continued failings. *Criminology & Criminal Justice*, 18(4), 387–404. <https://doi.org/10.1177/1748895817736096>.
- Chakraborti, N., & Garland, J. (2015). *Responding to hate crime: The case for connecting policy and research*. Bristol, UK: Policy Press. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctt16d69xh>.
- Chapman, L. (2020). *Still Getting Away with Murder - Disabled people's experiences of hate crime in the UK*. London: SCOPE. Paimta iš: <https://www.inclusionlondon.org.uk/wp-content/uploads/2020/09/FINAL-Still-Getting-Away-with-Murder-Sept-2020-FINAL.pdf>.
- Cronin, S. W., McDevitt, J., Farrell, A., & Nolan, J. J. (2007). Bias-Crime Reporting: Organizational Responses to Ambiguity, Uncertainty, and Infrequency in Eight Police Departments. *American Behavioral Scientist*, 51(2), 213–231. DOI: <https://doi.org/10.1177/0002764207306054>.

- Damasio, A. R. (2001). Emotion and the Human Brain. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 935 (101-106). DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2001.tb03475.x>.
- Duckitt, J. (2005). Personality and Prejudice. In J. F. Dovidio, P. Glick, & L. A. Rudman (Eds.), *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport* (pp. 395–412). Blackwell Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470773963.ch24>.
- Erentzen, C., Schuller, R. A., & Gardner, R. C. (2018). Model Victims of Hate: Victim Blaming in the Context of Islamophobic Hate Crime. *Journal of Interpersonal Violence*. DOI:10.1177/0886260518805097.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2018). Hate crime recording and data collection practice across the EU. *Justice*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Paimta iš: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-hate-crime-recording_en.pdf.
- Eurostat (2021). *Digital economy and society statistics - households and individuals*. Paimta iš: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Digital_economy_and_society_statistics_-_households_and_individuals#Internet_usage.
- Fischer, A. H., & Roseman, I. J. (2007). Beat them or ban them: The characteristics and social functions of anger and contempt. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(1), 103-115. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.93.1.103>.
- Fischer, A., Halperin, E., Canetti, D., & Jasini, A. (2018). Why We Hate. *Emotion Review*, (1-12). DOI:10.1177/1754073917751229.
- Fitness, J. (2000). Anger in the workplace: An emotion script approach to anger episodes between workers and their superiors, co-workers and subordinates. *Journal of Organizational Behavior*, 21(2), 147–162. DOI: 10.1002/(SICI)1099-1379(200003)21:2<147::AID-JOB35>3.0.CO;2-T.
- Gemius Baltic (2018). *Kiek žmonių Lietuvoje iš tiesų naudojami socialiniai tinklais?* Paimta iš: <https://www.gemius.lt/visos-naujienos/kiek-zmoniu-lietuvoje-is-tiesu-naudojasi-socialiniais-tinklais.html>.
- Goodwin, A. (2019). Is Hate a Distinct Emotion? The State University of New Jersey. DOI: <https://doi.org/doi:10.7282/t3-9137-w354>.
- Green, D. P., & Spry, A. D. (2014). Hate Crime Research: Design and Measurement Strategies for Improving Causal Inference. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 30(3), 228–246. DOI:10.1177/1043986214536662.
- Hardy, S., Chakraborti, N., & Cuko, I. (2020). 'More Than a Tick Box: The Role of Training in Improving Police Responses to Hate Crime. *British Journal of Community Justice*, 16 (1): 4 -

20. Paimta iš: https://mmuperu.co.uk/bjcg/wp-content/uploads/sites/2/2020/09/BJCJ_Hardy_et_al_2020.pdf
- Harris, B. (2004). Arranging Prejudice: Exploring Hate Crime in post-apartheid South Africa. *The Race and Citizenship in Transition Series*. Centre for the Study of Violence and Reconciliation. Paimta iš: <http://csvr.org.za/docs/racism/arrangingprejudice.pdf>.
- Herek, G. M., Gillis, J. R., & Cogan, J. C. (1999). Psychological sequelae of hate-crime victimization among lesbian, gay, and bisexual adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67, 945-951. DOI: <https://doi.org/10.1177/088626097012002003>.
- Informatikos ir Ryšių Departamentas (2022). *Nusikalstamumo duomenų rinkiniai*. Paimta iš: <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/nusikalstamumo-duomeni-rinkiniai>.
- Kercher, G., Nolasco, C., & Wu., L. (2008). Hate Crimes. Crime Victims' Institute. *Criminal Justice Center*. USA: Sam Houston State University. Paimta iš: http://dev.cjcenter.org/_files/cvi/Hate%20Crimes%20Final.pdf.
- Lantz, B., Gladfelter, A. S., & Ruback, R. B. (2017). Stereotypical Hate Crimes and Criminal Justice Processing: A Multi-Dataset Comparison of Bias Crime Arrest Patterns by Offender and Victim Race. *Justice Quarterly*, 1–32. DOI:10.1080/07418825.2017.1399211.
- Levin, B., & Amster, S.-E. (2007). Making Hate History: Hate Crime and Policing in America's Most Diverse City. *American Behavioral Scientist*, 51(2), 319–348. DOI: <https://doi.org/10.1177/0002764207306062>.
- Lidén, M. (2020). Emotions and Cognition in International Criminal Justice: An Exploration from Cognitive Biases to Emotional Intelligence. *Forensic Science International: Mind and Law*. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fsimpl.2020.100037>.
- Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra (2020). *Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos*. Nr. 17.9-4265. Paimta iš: https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf.
- Malcom, Z. T., & Lantz, B. (2020). Hate Crime Victimization and Weapon Use. *Criminal Justice and Behavior*, (1-18). DOI:10.1177/0093854820983848.
- McDevitt J., Balboni J., Garcia L., & Gu J. (2001). Consequences for victims: A comparison of bias- and non-bias-motivated assaults. *American Behavioral Scientist*, 45, 697-713. DOI: 10.1177/0002764201045004010.

- McDevitt, J., Levin, J., & Bennett, S. (2002). *Hate Crime Offenders: An Expanded Typology*, 58(2), 303–317. DOI:10.1111/1540-4560.00262.
- McLean, L., & Griffiths, M. D. (2013). Gamers' attitudes towards victims of crime: An interview study using vignettes. *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning*, 3(2), 13-33. Paimta iš: http://irep.ntu.ac.uk/id/eprint/17545/1/3183_Griffiths.pdf.
- Mikša, K. ir Guliakaitė, M. (2021). *Neapykantos Nusikaltimai ir Neapykantos Kalba: Situacijos Lietuvoje Apžvalga*. Paimta iš: <http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2021/02/neapykantos-nusikaltimai-ir-neapykantos-kalba-situacijos-lietuvoje-ap%c5%bdvalga.pdf>.
- Murauskienė, D. (2019). *Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo*. Vidaus reikalų ministerija. Paimta iš: [https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/Rekomendacijos%20d%C4%971%20baud%C5%BEiamosios%20atsakomyb%C4%97s%20taikymo\(1\).pdf](https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/Rekomendacijos%20d%C4%971%20baud%C5%BEiamosios%20atsakomyb%C4%97s%20taikymo(1).pdf).
- Organization for Security and Co-operation in Europe - OSCE (2009). *Hate Crime Laws: A Practical Guide*. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Poland: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) Paimta iš: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/e/36426.pdf>.
- Pakalniškienė, V. (2012). *Tyrimo ir įvertinimo priemonių patikimumo ir validumo nustatymas. Metodinė priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Paimta iš: <http://www.esparama.lt/documents/10157/490675/Pakalni%C5%A1kien%C4%97-Tyrimo-ir-%C4%AFvertinomo-patikimumas.pdf/e41bb87c-d17c-4796-900a-2f642882a548>.
- Perry, B. (2013). Hate crime: contexts and consequences. *State of the World's Minorities and Indigenous Peoples*. Paimta iš: <https://minorityrights.org/wp-content/uploads/old-site-downloads/mrg-state-of-the-worlds-minorities-2014-chapter01.pdf>.
- Plumm, K. M., Terrance, C. A., Henderson, V. R., & Ellingson, H. (2010). Victim Blame in a Hate Crime Motivated by Sexual Orientation. *Journal of Homosexuality*, 57(2), 267–286. DOI:10.1080/00918360903489101.
- Quarmby, K. (2008). *Getting Away With Murder. Disabled people's experiences of hate crime in the UK*. Scope: London.
- Rayburn, N. R., Mendoza, M., & Davidson, G. C. (2003). Bystanders' Perceptions of Perpetrators and Victims of Hate Crime: An Investigation Using the Person Perception Paradigm. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(9), 1055–1074. DOI:10.1177/0886260503254513.
- Royzman, E. B., McCauley, C., & Rozin, P. (2005). From Plato to Putnam: Four ways to think about hate. In R. J. Sternberg (Ed.), *The psychology of hate* (pp. 3–35). Washington, DC: American Psychological Association. DOI: <https://doi.org/10.1037/10930-001>.

- Roseman, I. J., Wiest, C., & Swartz, T. S. (1994). Phenomenology, behaviors, and goals differentiate discrete emotions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(2), 206–221. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.2.206>.
- Saucier, D. A., Hockett, J. M., & Wallenberg, A. S. (2008). The Impact of Racial Slurs and Racism on the Perceptions and Punishment of Violent Crime. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(5), 685–701. DOI: <https://doi.org/10.1177/0886260507313774>.
- Sternberg, R. (2005). Understanding and Combating Hate. In R. J. Sternberg (Ed.), *The psychology of hate* (pp. 37-49). Washington, DC, US: American Psychological Association. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/10930-002>.
- Sternberg, R. J. (2003). A duplex theory of hate: Development and application to terrorism, massacres, and genocide. *Review of General Psychology*, 7(3), 299–328. DOI: <https://doi.org/10.1037/1089-2680.7.3.299>.
- Tsoudis, O., & Smith-Lovin, L. (1998). How Bad Was It? The Effects of Victim and Perpetrator Emotion on Responses to Criminal Court Vignettes. *Social Forces*, 77(2), 695–722. DOI:10.2307/3005544.
- U.S. Department of Justice (2021). Special Report: Hate Crime Victimization, 2005–2019. *Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics*. Paimta iš: https://bjs.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh236/files/media/document/hcv0519_1.pdf.
- van Bavel, J. J., Ray, J. L., Granot, Y., & Cunningham, W. A. (2018). *The psychology of hate: Moral concerns differentiate hate from dislike*. Unpublished manuscript. DOI: 10.31234/osf.io/x9y2p.
- van Doorn, J. (2018). Anger, Feelings of Revenge, and Hate. *Emotion Review*, 10(4), 321–322. DOI: <https://doi.org/10.1177/1754073918783260>.
- Walfield, S. M., Socia, K. M., & Powers, R. A. (2017). Religious motivated hate crimes: Reporting to law enforcement and case outcomes. *American Journal of Criminal Justice*, 42(1), 148–169. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12103-016-9349-3>.
- Walters, M. A., Owusu-Bempah, A., & Wiedlitzka, S. (2018) Hate crime and the “justice gap”: the case for law reform. *Criminal Law Review*, 12, (961-986). ISSN 0011-135X. Paimta iš: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3427972.
- Zeki, S., & Romaya, J. P. (2008). Neural Correlates of Hate. *PLOS ONE*, 3(10), e3556. DOI:10.1371/journal.pone.0003556.

PRIEDAI

1 priedas. Žvalgomojo tyrimo tiriamųjų demografinė informacija.

Demografinė informacija	n	%	M	SD
Viso	45			
Lytis				
Moteris	35	77,8		
Vyras	7	15,6		
Kita	3	6,6		
Teisinės žinios				
Teisinio išsimokslinimo neturi	30	66,7		
Teko išklaudyti vieną ar daugiau teisės disciplinų	12	26,7		
Turi teisinį išsimokslinimą	3	6,7		
Amžius			22,56	3,77

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai, n – tiriamųjų skaičius.

2 priedas. Pagrindinio tyrimo tiriamųjų demografinė informacija.

Demografinė informacija	n	%	M	SD
Viso	241			
Amžius			30,59	8,18
Lytis				
Moteris	144	59,8		
Vyras	94	39		
Kita	3	1,2		
Teisinės žinios				
Teisinio išsimokslinimo neturi	96	39,8		
Teko išklaudyti vieną ar daugiau teisės disciplinų	93	38,6		
Turi teisinį išsimokslinimą	49	20,3		
Teisės studijų programos studentas	3	1,2		
Gyvenamoji vieta				
Didelis miestas	204	84,6		
Miestas	30	12,4		
Kita	7	2,9		
Išsilavinimas				
Vidurinis	43	17,8		
Aukštasis	174	72,2		
Nebaigtas aukštasis	24	10		

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai, n – tiriamųjų skaičius.

3 priedas. Vinjetės sukurtos įvertinti neapykantos nusikaltimus.

Smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo vinjetė:

Jonas, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, viešojoje vietoje piktybiškai tyčiojosi iš Petro: Jonas stovėdamas prieš Petrą nusimovė kelnes ir demonstravo jam nuogą savo užpakalį, šaukė jam necenzūrinius, įžeidžiančius žodžius, t. y. vadino jį „babajumi“, „juodašikniu“, „gaidžiu“, „pyderu“, „asilu“, liepė jam dingti iš Lietuvos, sakydamas: „negras, pisdink namo, ką veiki mano šaly“, grasino, sakydamas, kad išsitrauks iš automobilio ginklą. Jis taip pat delnu sudavė Petrui ir įspyrė jam į koją.

Smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo vinjetė:

Tomas degalinėje, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, viešojoje vietoje be jokios priežasties sudavė vieną kartą rankos kumščiu per Igno skruostą. Po to, grumtynių metu jį pargriovęs ant žemės, užlaužė dešinę ranką, taip padarydamas Ignui nesunkią fizinę žalą veido, rankų ir kojų srityse.

Nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo vinjetė:

Matas socialinio tinklo viešojoje grupėje parašė komentarus po Nojaus nuotraukomis:

“I marsa be bilieto atgal vistgaidziam eitynes bus tiem sudstumiam nx.“;

„Naikint pydarastus koku cheminiu ginklu naikint kurvas tuos naikint“;

"Visus pydarus į duju kamera sukist ir uzdusyt bei utilizuot ir kuo ekonomiskiau kad nebutu uztersta zeme nes ar pydara palaidosi ar radioktyvias atliekas jokio skirtumo“.

4 priedas. Žvalgomojo tyrimo situacijų vertinimo vidurkių palyginimas.

	F (df)	Wilks' lambda	Smurtinis neapykantos elementų turintis nusikaltimas	Smurtinis neapykantos elementų neturintis nusikaltimas	Nesmurtinis neapykantos elementų turintis nusikaltimas
			M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	22,65 (2)	0,47*	0,56 (0,36) ^{bc}	0,20 (0,25) ^{ac}	0,43 (0,31) ^{bc}
Būsena įvykio metu (pvz., apsvaigimas)	15,06 (2)	0,56*	0,59 (0,27) ^{bc}	0,82 (0,27) ^a	0,84 (0,55) ^b
Įsitikinimai (pvz., religija)	5,78 (2)	0,78**	0,84 (0,28) ^c	0,80 (0,58) ^c	0,95 (0,15) ^a
Nusikaltimo aukos:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	39,02 (2)	0,33*	0,78 (0,32) ^{bc}	0,28 (0,29) ^{ac}	0,58 (0,35) ^{ab}
Elgesys aprašytos situacijos metu	8,17 (2)	0,71**	0,14 (0,23) ^c	0,17 (0,23) ^c	0,31 (0,30) ^{ab}
Nusikalstamai veikai įvykdyti susidarius palankios aplinkybės	5,57 (2)	0,79**	0,53 (0,30) ^c	0,48 (0,30) ^c	0,68 (0,35) ^{ab}
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens patiriama(s):					
Liūdesys	1,65 (2)	0,92	0,15 (0,22)	0,13 (0,22)	0,19 (0,27)
Neapykanta	10,79 (2)	0,65*	0,88 (23) ^b	0,68 (0,33) ^{ac}	0,94 (20) ^b
Susierzinimas	4,20 (2)	0,83** *	0,76 (0,30) ^c	0,78 (0,27)	0,88 (0,23) ^a
Pyktis	0,39 (2)	0,39	0,88 (0,24)	0,87 (0,24)	0,91 (0,21)
Pavydas	18,98 (2)	0,51*	0,30 (0,24) ^b	0,84 (0,51) ^{ac}	0,24 (0,25) ^b
Nusikalstamą veiką vykdžiusio asmens bausmė	16,78 (2)	0,54*	0,46 (0,16) ^{bc}	0,83 (0,52) ^{ac}	0,38 (0,15) ^{ab}

Pastaba: naudotas Bonferroni post hoc testas; *p < 0,001, **p < 0,01, ***p < 0,05; a – įvertinimo vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo įvertinimo vidurkio; b – įvertinimo vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo įvertinimo vidurkio; c – įvertinimo vidurkis statistiškai reikšmingai skiriasi nuo nesmurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo įvertinimo vidurkio.

5 priedas. Pagrindinio tyrimo apklausos smurtinio neapykantos elementų turinčio nusikaltimo vertinimas.

Perskaitykite situaciją ir atsakykite į žemiau pateiktus klausimus

Jonas, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, viešojoje vietoje piktybiškai tyčiojosi iš Petro: Jonas stovėdamas prieš Petrą nusimovė kelnes ir demonstravo jam nuoga savo užpakalį, šaukė jam necenzūrinus, įžeidžiančius žodžius, t. y. vadino jį „babajumi“, „juodašikniu“, „gaidžiu“, „pyderu“, „asilu“, liepė jam dingti iš Lietuvos, sakydamas: „nėgas, pisdink namo, ką veiki mano šaly“, grasino, sakydamas, kad išsitrauks iš automobilio ginklą. Jis taip pat delnu sudavė Petriui ir įspyrė jam į koją.

Įvertinkite, kaip Jono savybės, būseną ir įsitikinimai galėjo lemti Jono elgesį:

	Visiškai neturėjo jokios įtakos 0%	25%	50%	75%	Turėjo labai didelę įtaką 100%
Jono įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis, tautybė)	☐	☐	☐	☐	☐
Jono būseną įvykio metu (pvz., apsvaigimas, nuotaika)	☐	☐	☐	☐	☐
Jono įsitikinimai (pvz., religija, nemėgimas tam tikrų savybių turinčių žmonių)	☐	☐	☐	☐	☐

Įvertinkite, kaip Petro savybės, būseną ir įsitikinimai galėjo lemti tai, kaip su juo elgėsi Jonas:

	Visiškai neturėjo jokios įtakos 0%	25%	50%	75%	Turėjo labai didelę įtaką 100%
Petro įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis, tautybė)	☐	☐	☐	☐	☐
Petro elgesys (pvz., pasakyti žodžiai, padaryti veiksmai)	☐	☐	☐	☐	☐
Susidariusios palankios aplinkybės Jonui tyčiojosi iš Petro	☐	☐	☐	☐	☐

Įvertinkite, kiek stipriai Jonas išgyveno kiekvieną iš šių jausmų aprašytoje situacijoje:

	Visiškai nepatyrė 0%	25%	50%	75%	Labai stipriai patyrė 100%
Liūdesys	☐	☐	☐	☐	☐
Neapykanta	☐	☐	☐	☐	☐
Susierzinimas	☐	☐	☐	☐	☐
Pavydas	☐	☐	☐	☐	☐
Pyktis	☐	☐	☐	☐	☐
Pasišlykštėjimas	☐	☐	☐	☐	☐
Baimė	☐	☐	☐	☐	☐
Pažeminimas	☐	☐	☐	☐	☐

Kaip sunkiai reikėtų bausti Joną dėl jo elgesio su Petru?

	Visiškai nebausti 0%	25%	50%	75%	Nubausti griežtai (pvz., laisvės atėmimas) 100%
Jono bausmė	☐	☐	☐	☐	☐

6 priedas. Moterų ir vyrų smurtinio neapykantos elementų neturinčio nusikaltimo vertinimo palyginimas.

	Moterys	Vyrai			
	M (SD)		t	df	p
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	1,37 (0,38)	1,37 (0,33)	0,04	234	0,13
Būsena įvykio metu (pvz., apsvaigimas)	0,79 (0,29)	0,70 (0,30)	2,40	223	1,49
Įsitikinimai (pvz., religija)	0,81 (0,53)	0,87 (0,54)	-0,79	236	0,94
Nusikaltimo aukos:					
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	1,48 (0,42)	1,49 (0,41)	-0,13	232	0,70
Elgesys aprašytos situacijos metu	0,79 (0,60)	0,80 (0,58)	-0,10	236	0,60
Nusikalstamai veikai įvykdyti susidarius palankios aplinkybės	0,47 (0,29)	0,50 (0,30)	-0,75	234	0,87
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens patiriama(s):					
Liūdesys	1,29 (0,35)	1,20 (0,31)	1,87	232	0,19
Neapykanta	0,57 (0,30)	0,55 (0,29)	0,64	235	0,16
Susierzinimas	0,73 (0,30)	0,64 (0,30)	2,01	233	0,48
Pyktis	0,75 (0,29)	0,72 (0,30)	0,56	235	0,73
Pavydas	1,60 (0,38)	1,52 (0,43)	1,43	232	0,06
Pasišlykštėjimas	1,60 (0,41)	1,50 (0,41)	1,96	234	0,87
Baimė	1,43 (0,40)	1,36 (0,36)	1,33	233	0,31
Pažeminimas	1,46 (0,43)	1,40 (0,43)	1,10	233	0,75
Nusikalstamą veiką vykdžiusio asmens bausmė	0,78 (0,59)	0,83 (0,58)	-0,58	236	0,95

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai.

7 priedas. Smurtinės neapykantos elementų turinčios situacijos vertinimo vidurkių palyginimas tarp skirtingų eksperimentinių grupių.

	F (df)	p	1 grupė	2 grupė	3 grupė	4 grupė	5 grupė	6 grupė
			M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens:								
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	3,43 (5, 232)	0,18	0,39 (0,14)	0,33 (0,22)	0,36 (0,23)	0,44 (0,31)	0,40 (0,25)	0,38 (0,10)
Būsena įvykio metu (pvz., apsvaigimas)	1,50 (5, 234)	0,19	0,64 (0,30)	0,63 (0,32)	0,61 (0,31)	0,69 (0,31)	0,74 (0,33)	0,76 (0,28)
Įsitikinimai (pvz., religija)	1,09 (5, 235)	0,36	0,67 (0,31)	0,68 (0,28)	0,73 (0,32)	0,75 (0,31)	0,81 (0,30)	0,72 (0,30)
Nusikaltimo aukos:								
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	2,12 (5, 233)	0,06	0,65 (0,34)	0,53 (0,33)	0,69 (0,33)	0,75 (0,30)	0,63 (0,36)	0,71 (0,32)
Elgsens aprašytos situacijos metu	2,28 (5, 233)	0,07	1,58 (0,36)	1,49 (0,45)	1,39 (0,34)	1,52 (0,37)	1,39 (0,37)	1,55 (0,41)
Nusikalstamai veikai įvykdyti susidarius palankios aplinkybės	2,06 (5, 230)	0,07	0,48 (0,26)	0,52 (0,32)	0,46 (0,28)	0,58 (0,31)	0,58 (0,35)	0,48 (0,27)
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens patiriama(s):								
Liūdesys	1,18 (5, 231)	0,32	1,28 (0,38)	1,31 (0,41)	1,23 (0,40)	1,22 (0,34)	1,14 (0,21)	1,29 (0,35)
Neapykanta	0,41 (5, 233)	0,84	0,74 (0,31)	0,77 (0,31)	0,83 (0,29)	0,77 (0,29)	0,75 (0,33)	0,77 (0,29)
Susierzinimas	1,16 (5, 233)	0,33	0,68 (0,29)	0,72 (0,29)	0,71 (0,28)	0,69 (0,32)	0,57 (0,31)	0,71 (0,30)
Pyktis	0,74 (5, 232)	0,60	0,75 (0,30)	0,70 (0,31)	0,79 (0,29)	0,70 (0,32)	0,72 (0,32)	0,79 (0,31)
Pavydas	3,15 (5, 228)	0,19	1,52 (0,31)	1,66 (0,40)	1,49 (0,45)	1,46 (0,43)	1,43 (0,45)	1,43 (0,43)
Pasišlykštėjimas	0,37 (5, 228)	0,87	0,63 (0,30)	0,62 (0,32)	0,63 (0,32)	0,66 (0,31)	0,63 (0,32)	0,57 (0,33)
Baimė	3,01 (5, 230)	0,09	1,47 (0,39)	1,48 (0,41)	1,42 (0,42)	1,36 (0,35)	1,37 (0,34)	1,37 (0,36)
Pažeminimas	1,12 (5, 230)	0,35	1,44 (1,44)	1,46 (1,46)	1,35 (1,35)	1,31 (1,31)	1,47 (1,47)	1,33 (1,33)
Nusikalstamą veiką vykdančio asmens bausmė	2,01 (5, 234)	0,09	0,77 (0,67)	0,86 (0,62)	0,81 (0,51)	0,71 (0,61)	0,81 (0,56)	0,74 (0,62)

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai.

8 priedas. Smurtinės neapykantos elementų neturinčios situacijos vertinimo vidurkių palyginimas tarp skirtingų eksperimentinių grupių.

	F (df)	p	1	2	3	4	5	6
			grupė	grupė	grupė	grupė	grupė	grupė
			M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens:								
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	1,37 (5, 233)	0,24	1,41 (0,38)	1,45 (0,42)	1,28 (0,29)	1,37 (0,37)	1,41 (0,32)	1,29 (0,33)
Būsena įvykio metu (pvz., apsvaigimas)	3,50 (5, 235)	0,06	0,74 (0,32)	0,76 (0,34)	0,73 (0,29)	0,83 (0,28)	0,78 (0,29)	0,85 (0,24)
Įsitikinimai (pvz., religija)	3,96 (5, 235)	0,07	0,93 (0,50)	1,02 (0,52)	0,92 (0,45)	0,98 (0,54)	0,90 (0,54)	0,97 (0,57)
Nusikaltimo aukos:								
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	0,71 (5, 231)	0,62	1,46 (0,42)	1,54 (0,48)	1,53 (0,41)	1,51 (0,39)	1,42 (0,43)	1,40 (0,40)
Elgesys aprašytos situacijos metu	1,12 (5, 235)	0,35	0,72 (0,63)	0,91 (0,56)	0,67 (0,60)	0,81 (0,56)	0,90 (0,57)	0,86 (0,59)
Nusikalstamai veikai įvykdyti susidarius palankios aplinkybės	1,26 (5, 233)	0,28	0,44 (0,26)	0,49 (0,31)	0,51 (0,30)	0,44 (0,24)	0,50 (0,32)	0,58 (0,34)
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens patiriama(s):								
Liūdesys	0,31 (5, 231)	0,91	1,27 (0,39)	1,30 (0,38)	1,21 (0,28)	1,25 (0,33)	1,23 (0,30)	1,24 (0,32)
Neapykanta	1,51 (5, 234)	0,19	0,51 (0,30)	0,64 (0,34)	0,58 (0,28)	0,60 (0,29)	0,50 (0,31)	0,51 (0,26)
Susierzinimas	2,04 (5, 232)	0,07	0,62 (0,29)	0,63 (0,30)	0,64 (0,31)	0,73 (0,29)	0,77 (0,32)	0,77 (0,29)
Pyktis	1,28 (5, 231)	0,28	0,69 (0,30)	0,66 (0,30)	0,79 (0,27)	0,73 (0,30)	0,68 (0,33)	0,86 (0,24)
Pavydas	2,41 (5, 234)	0,37	1,54 (0,43)	1,63 (0,50)	1,53 (0,41)	1,64 (0,32)	1,52 (0,38)	1,65 (0,37)
Pasišlykštėjimas	0,77 (5, 233)	0,57	1,61 (0,43)	1,57 (0,44)	1,49 (0,41)	1,61 (0,37)	1,48 (0,41)	1,53 (0,42)
Baimė	1,31 (5, 232)	0,26	1,42 (0,40)	1,51 (0,44)	1,41 (0,39)	1,32 (0,35)	1,37 (0,35)	1,34 (0,36)
Pažeminimas	1,07 (5, 232)	0,38	1,38 (0,46)	1,44 (0,44)	1,53 (0,48)	1,45 (0,37)	1,47 (0,37)	1,32 (0,44)
Nusikalstamą veiką vykdžiusio asmens bausmė	1,87 (5, 235)	0,10	0,79 (0,55)	0,67 (0,55)	0,84 (0,56)	0,70 (0,60)	0,96 (0,66)	0,98 (0,56)

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai.

9 priedas. Nesmurtinės neapykantos elementų turinčios situacijos vertinimo vidurkių palyginimas tarp skirtingų eksperimentinių grupių.

	F (df)	p	1	2	3	4	5	6
			grupė	grupė	grupė	grupė	grupė	grupė
			M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens:								
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	1,30 (5, 233)	0,27	1,50 (0,44)	1,45 (0,46)	1,36 (0,33)	1,56 (0,45)	1,44 (0,34)	1,53 (0,41)
Būsena įvykio metu (pvz., apsvaigimas)	1,76 (5, 233)	0,12	0,56 (0,32)	0,51 (0,29)	0,41 (0,25)	0,56 (0,29)	0,56 (0,26)	0,52 (0,26)
Įsitikinimai (pvz., religija)	0,69 (5, 235)	0,63	0,78 (0,29)	0,75 (0,29)	0,78 (0,31)	0,81 (0,30)	0,72 (0,28)	0,71 (0,28)
Nusikaltimo aukos:								
Įgimtos savybės (pvz., rasė, lytis)	0,62 (5, 233)	0,69	0,51 (0,31)	0,53 (0,35)	0,50 (0,35)	0,53 (0,32)	0,44 (0,25)	0,46 (0,23)
Elgsens aprašytos situacijos metu	1,73 (5, 235)	0,13	0,76 (0,55)	0,60 (0,55)	0,95 (0,54)	0,89 (0,64)	0,73 (0,66)	0,82 (0,58)
Nusikalstamai veikai įvykdyti susidarius palankios aplinkybės	0,78 (5, 233)	0,56	0,55 (0,32)	0,57 (0,32)	0,59 (0,32)	0,62 (0,34)	0,49 (0,27)	0,52 (0,32)
Nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens patiriama(s):								
Liūdesys	0,64 (5, 231)	0,67	1,37 (0,39)	1,29 (0,37)	1,27 (0,42)	1,26 (0,39)	1,31 (0,32)	1,25 (0,26)
Neapykanta	0,91 (5, 234)	0,48	0,74 (0,30)	0,82 (0,28)	0,83 (0,28)	0,85 (0,27)	0,80 (0,31)	0,86 (0,26)
Susierzinimas	0,27 (5, 232)	0,93	0,74 (0,28)	0,72 (0,29)	0,74 (0,29)	0,71 (0,31)	0,76 (0,30)	0,68 (0,27)
Pyktis	0,93 (5, 233)	0,46	0,69 (0,31)	0,72 (0,29)	0,76 (0,28)	0,77 (0,31)	0,80 (0,29)	0,81 (0,27)
Pavydas	2,23 (5, 231)	0,06	1,53 (0,46)	1,56 (0,45)	1,39 (0,47)	1,61 (0,42)	1,49 (0,47)	1,42 (0,40)
Pasišlykštėjimas	1,09 (5, 233)	0,37	0,69 (0,31)	0,70 (0,30)	0,79 (0,32)	0,75 (0,30)	0,66 (0,31)	0,66 (0,31)
Baimė	0,41 (5, 231)	0,84	1,44 (0,46)	1,48 (0,45)	1,47 (0,43)	1,42 (0,39)	1,50 (0,38)	1,38 (0,36)
Pažeminimas	0,38 (5, 233)	0,86	1,39 (0,46)	1,46 (0,45)	1,45 (0,49)	1,40 (0,39)	1,43 (0,38)	1,34 (0,38)
Nusikalstamą veiką vykdančio asmens bausmė	0,26 (5, 235)	0,94	0,85 (0,59)	0,91 (0,53)	0,81 (0,47)	0,80 (0,51)	0,87 (0,64)	0,80 (0,57)

Pastaba: M – vidurkis, SD – standartiniai nuokrypiai.